

**UNIVERZITA
JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA**

**Magisterské / kombinované studium
2011 – 2013**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jana Červená

Kriminalita a delikvence dětí a mládeže

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. Toman Jan

COMENUS UNIVERSITY PRAGUE

**Master / Combined Studies
2011 – 2013**

DIPLOMA THESIS

Jana Červená

Crime and delinquency of children and youth

Prague 2013

The Master Thesis Work Supervisor:

PaedDr. Toman Jan

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Plzni dne 15.března 2013

Jana Červená

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Janu Tomanovi za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Anotace

Diplomová práce si kladla za cíl seznámit s problematikou kriminality a delikvence u dětí a mládeže a zjistit stav právního vědomí dětí v devátých třídách Základních škol a Základních škol praktických a vzájemně získaná statistická data porovnat. V práci je na kriminalitu pohlíženo jako na celosvětově nebezpečný jev. Zaměřuje se na delikvenci a kriminalitu mládeže jako na společenský problém, uvádí přehled nejčastějších faktorů, které delikvenci a kriminalitu mládeže ovlivňují, zmiňuje charakteristické projevy delikvence mládeže, trestně právní odpovědnost mládeže uvedenou v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Udává i preventivní opatření proti delikvenci a kriminalitě mládeže a možnosti sociální kontroly kriminality.

Právní vědomí je považováno za nejvyšší článek internalizace norem a hodnot společnosti, proto by mělo být na rozvoj právního vědomí pohlíženo jako na významnou a účinnou strategii v boji proti delikvenci a kriminalitě dětí a mládeže.

Klíčové pojmy

Delikvence, kriminalita, děti, mládež, mladistvý, právní vědomí.

Annotations

This thesis aimed to familiarize themselves with the problems of crime and delinquency among children and youth, and check the status of legal awareness of children in classes ninth primary schools and primary schools, practical and mutually compare the obtained statistical data. The work on crime globally seen as a dangerous phenomenon. It focuses on delinquency and juvenile delinquency as a social problem, gives an overview of the most common factors that delinquency and juvenile delinquency affect mentions the characteristic manifestations of juvenile delinquency, criminal liability youth mentioned in the Law on Juvenile Justice. Indicates a preventative measure against delinquency and youth crime and the possibility of social control of crime.

Legal consciousness is considered the highest cell internalization of norms and values of society, so it should be on the development of legal knowledge seen as an important and effective strategy in the fight against crime and delinquency of children and youth.

Key words

Delinquency, crime, children, youth, youthful, legal consciousness.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. KRIMINALITA A DELIKVENCE V OBECNÉ ROVINĚ	11
2. KRIMINALITA MLÁDEŽE A SPOLEČNOST.....	13
2.1 HODNOTOVÁ ORIENTACE A DELIKVENCE	15
3. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ KRIMINALITU MLÁDEŽE	16
3.1 GENETICKÉ DISPOZICE	18
3.1.1 ADHD (SYNDROM HYPERAKTIVITY)	19
3.1.2 SYNDROM NEDOSTATEČNÉ MOZKOVÉ ODEZVY NA PODNĚT	19
3.1.3 SYNDROM NARUŠENÉ ZÁVISLOSTI NA ODMĚNĚ.....	20
3.1.4 PSYCHOPATICKÁ OSOBNOST	20
3.1.5 SNÍŽENÁ ÚROVEŇ KOGNITIVNÍ KOMPLEXITY	20
3.2 RODINA.....	21
3.3 ŠKOLA	22
3.4 VOLNÝ ČAS.....	24
3.5 VLIV TELEVIZNÍHO NÁSILÍ A POČÍTAČŮ.....	25
4. CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY DELIKVENCE MLÁDEŽE	28
5. TRESTNĚ PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST MLADISTVÝCH.....	32
5.1 ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE	33
5.1.1 OPATŘENÍ UKLÁDANÁ SOUDEM DĚTEM A MLADISTVÝM	33
6. PREVENCE KRIMINALITY	38
6.1 PRIMÁRNÍ PREVENCE	39
6.2 SEKUNDÁRNÍ PREVENCE	40
6.3 TERCIÁLNÍ PREVENCE	40
7. SOCIÁLNÍ KONTROLA KRIMINALITY.....	42
8. CÍL PRŮZKUMU	46
8.1 PRACOVNÍ HYPOTÉZY	47
8.2 POUŽITÉ METODY	47
8.3 CHARAKTERISTIKA SOUBORU	48
8.4 ANALÝZA DAT	49
8.5 DÍLČÍ ZÁVĚRY.....	78
ZÁVĚR	80
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	83
SEZNAM TABULEK.....	86
SEZNAM GRAFŮ	87
SEZNAM PŘÍLOH.....	88

ÚVOD

Jako lidské bytosti jsme vybaveni vlastnostmi, které bychom u jiných živočichů těžko hledali. Nejen, že v pozitivních vlastnostech vynikáme schopností lásky k bližnímu, ale v těch negativních si dokážeme i vzájemně ubližovat. Toužíme vlastnit něco, co jiní už mají nebo jsou schopni si to něco z vlastních prostředků dovolit. Jiným slovem závidíme a právě závist a touha něco vlastnit ovlivňuje naše činy a záleží jen na jedinci a jeho vnitřním přesvědčení o správnosti svých činů, jak vlastnictví čehokoliv dosáhnout.

V moderním světě jsme obklopeni lákadly, na která ale nejsme všichni schopni dosáhnout způsobem, který se od nás očekává jako od slušných občanů této země. Konzumní společnost, ve které žijeme, je nastavena pro naléhavost uspokojování materiálních potřeb. Z všudypřítomných reklamních triků, letáků, mediálních masáží a všemožných propagačních materiálů jsme doslova přinuceni k nadměrnému konzumu a tímto se na nás snáší mylná představa, že pokud tu či onu věc nevlastníme, nejsme hodni v této společnosti žít, a tedy, kdo nemá k nadměrné spotřebě dost prostředků, je považován za chudého.

Dychtivě hltáme nicotnosti moderního světa, nakupujeme podle letáků, čteme bezvýznamný bulvár, sledujeme rádoby realitu televizních novin, která je přehlčena násilím a katastrofami, naše děti sedí dlouhé hodiny u nejlepšího kamaráda jménem počítač a stereotypními pohyby klikají na myš. Náš život se řídí podle reklam, realita se mění na virtuální bublinu, v níž zaujímá hlavní roli materialismus, a naše tradiční hodnoty jsou vytěšňovány. Nemateriální hodnoty jsou virtuálně oslabovány až k myšlence nepotřebnosti a materiální hodnoty se tím dostávají do popředí lidského zájmu. Propast mezi bohatými a chudými je nepřekonatelně široká a touha vzájemně se vyrovnat neúměrně roste. Vidina zisku a vlastnictví je především motivačním pohonem pro jedince méně majetné, kteří v podstatě žádné peníze nemají, a i kdyby je chtěli vydělat, nemají šanci astronomických částek dosáhnout poctivou prací.

Ukojit svou materiální potřebu a domoci se propagovaných lákadel poctivým způsobem je pro některé zcela nemožné a mezi takové ohrožené skupiny patří právě děti a mladiství. Děti nejvíce touží po tom vlastnit vše, co mají ostatní a nejlépe ještě více.

Z důvodů nízkého sociálního statutu rodin některých dětí není možné uspokojit jejich materiální potřeby, které oni považují za vrchol hodnotového žebříčku a tak v touze po vlastnictví, vydávají na zločineckou dráhu, aby dosáhly pomyslné rovnosti. Hodnoty brzdící potřebu proviňování, mezi něž patří mravnost, jsou podvědomě odsunovány na druhou kolej a devastační následky konzumního světa se projevují naplno.

Růst počtu činů jinak trestných, páchaných dětmi stále stoupá a v kriminalitě dětí a mladistvých se objevují nové společensky nebezpečné jevy. Celkově se snižuje věk pachatelů, roste počet prvopachatelů, způsoby provedení činů jsou více rafinované a novým fenoménem je umění zahlazování stop. Není to tím, že by děti oplývali větší představivostí jak stopy činu zahladit, jejich vynalézavost je podporována nejrozličnějšími televizními pořady a webovými stránkami obsahujícími hotové „návody“ jak krást, loupit, znásilňovat a vraždit.

Dětské zločiny se hůře objasňují, spouštěčem dětské delikvence je ve většině případů okamžité uspokojení potřeby, zločiny jsou konány pod silným emočním tlakem, neplánovitě, impulzivně a často pod vlivem návykových látek. Projevy dětské delikvence jsou provázené nezaměnitelnou hrubostí a agresivním chováním, proto se ze zdánlivě bezvýznamné krádeže může stát i vražda.

Tématem diplomové práce je Kriminalita a delikvence dětí a mládeže. První část práce se opírá o teoretické poznatky této problematiky. Zabývá se kriminalitou obecně, a nahlížením společnosti na ní. Poukazuje na souvislosti hodnotové orientace dnešních dětí s delikvencí a faktory ovlivňující kriminalitu mládeže. Uvádí charakteristické rysy kriminálních činů mladistvých. Zmiňuje úlohu trestně právní odpovědnosti mladistvých a její zakotvení v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. V neposlední řadě zdůrazňuje funkci preventivních opatření.

Nejdůležitějším preventivním faktorem k zamezení vzniku kriminality mládeže a potlačení celkové kriminality již v samotných počátcích je celospolečenský rozvoj právního vědomí. Právní vědomí nezahrnuje jen znalost pravidel a norem společnosti, které jsou dány právním řádem státu, ale je především součástí hlubších vrstev lidské mysli, v nichž jsou pravidla a normy zvnitřněny a respektovány z vlastní vůle jedince.

Na současný stav právního vědomí dětí je zaměřen i průzkum v praktické části diplomové práce. Výzkum zjišťuje úroveň právního vědomí dětí na běžné ZŠ a na ZŠ praktické. Týká se dětí v 9. třídách. Protože se jedná o poslední ročník ZŠ a předpokládá se, že tyto děti již budou mít o právu povědomí, budou mít plně zvnitřnělý náhled na právní a mravní normy a vzhledem k jejich vstupu do právní odpovědnosti si budou vědomi následků svých činů.

TEORETICKÁ ČÁST

1. KRIMINALITA A DELIKVENCE V OBECNÉ ROVINĚ

Kriminalita a delikvence je obecně zapříčiněna vlivem životní úrovně, vzrůstající mírou chudoby u občanů střední třídy, nezaměstnaností, životním stylem jedince, hodnotovým systémem nastaveným v celé společnosti, úrovni mezilidských vztahů, morálkou a vzrůstajícím násilím, které je ve sdělovacích prostředcích prezentováno jako normalita. (Scheinost, 2010)

Vitásková (2005) označuje delikvenci jako chování, které je spojeno s právními důsledky provinilců do 18 let a v tomto smyslu se delikvencí rozumí mírnější porušení právních a morálních norem mládeží.

Pojem delikvence je užíván v souvislosti s proviňováním mladistvých a označuje případy méně závažné, zatímco pojem kriminalita označuje závažnější trestné činy převážně dospělých osob.

Delikvence a kriminalita jsou bezesporu společensky nebezpečné jevy zahrnující se mezi celosvětově závažné a velmi diskutované problémy. Rostoucí kriminalita a její negativní vývoj si vynucuje zvýšenou pozornost celé společnosti. Pozornost je soustředěna k ochraně společnosti, k trestání pachatelů a ke snaze o jejich převýchovu formou zvnitřnění právních norem. Současná úroveň delikvence je nastavena dle vysoké materiální spotřeby, jakožto trendem dnešní konzumní doby, naléhavost uspokojování potřeb je silně deformována, takže konzum se stal nejvýznamnější potřebou a vysoce přeceňovanou hodnotou, na kterou chtějí lidé dnešní společnosti dosáhnout za každou cenu i za takovou, která představuje spáchání kriminální činu.

Nadměrný konzum je v lidech umocňován mohutnou reklamou a tím jim doslova vnutí nastavený žebříček nedosažitelných hodnot. Mnozí nabudou přesvědčení, že kdo nemá k nadměrné spotřebě dostatek prostředků je ve své podstatě chudý a tudíž nespokojený, jsou hnáni k zoufalým činům. Propast mezi sociální diferenciací chudých

a bohatých je poctivým způsobem života nepřekonatelná, a proto se někteří lidé snaží překonat tuto propast prostřednictvím delikvence nebo zločinu.

Motivy vedoucí ke zločinu mohou být vědomé i nevědomé. Vědomý motiv může být obrazem momentálního zoufalství nad hmotnou nouzí a snahou o její okamžité řešení. Tyto motivy jsou méně časté. Nevědomý motiv vychází především z hlubších pater psychiky a je zakořeněn z dětství. Proto je v podstatě neúčinné provinilce ovlivňovat logickými argumenty, hrozbami trestu nebo dlouhodobou izolací, zřejmě právě proto, že se v průběhu života setkal jen s negativními emočními vlivy a jeho vnitřní představa o právu je defektní. V tomto případě tedy paradoxně platí nutnost s takovým jedincem jednat „v rukavičkách“, působit pozitivními emočními vlivy, pozitivní sociální zkušeností, empatií a zdůrazňováním jeho kladných rysů osobnosti.

Zásluhu na současném nárůstu zločinnosti má proměna v tradičním chápání dobra a zla, které představovalo vrozené puzení k integraci, kooperaci a harmonizaci všech s ostatními a jejich vzájemnou akceptaci, zlo se v dnešní podobě chápání jeví jako dobro, protože je jako dobro prezentováno a zpočátku účelově jako dobro jedná. Dnešní zmatená doba je vlastně obklopena zločinem, zločin je každodenní součástí života, jen hrstka lidí v tomto světě ještě nebyla okradena či zneužita, dá se snad i v nedaleké budoucnosti předpokládat, že se lidé budou dělit na zločince a na jejich oběti. (Novotný, 2006)

Důležitou součástí dnešního světa jsou média, která prezentují stále více násilí, a člověk jej pak přijímá za každodenní součást života. Zprávy informující o okradených lidech, znásilněných ženách a prezentující ohavné scény týraných zvířat v nás postupně přestávají vyvolávat emoce lítosti. Postupně přivykáme virtuální realitě násilného světa bez špetky lásky a porozumění. Spravedlnost je též prezentována jako neúčinná a zaměřená proti lidem dodržujícím zákon, proti lidem mravným. Je důležité naše společenství opět naučit mravnosti, prezentovat dobro, jako dobro a zlo, jako zlo. Vychovávat lidi mravné a uvědomělé a vzbudit v nich vnitřní potřebu zákony dodržovat. Toto vnitřní přesvědčení o právu je nazýváno právním vědomím, které je hlavním demotivačním činitelem ke spáchání zločinu.

2. KRIMINALITA MLÁDEŽE A SPOLEČNOST

Svobodné Československo na prahu devadesátých let minulého století se začalo přizpůsobovat změnám společenských poměrů v podobě demokracie. Svoboda však s sebou přinesla i svou odvrácenou tvář a to v podobě markantního nárůstu kriminality oproti předchozím rokům a vzrůstající brutalitu činů spáchaných mladistvými.

Situace týkající se trestné činnosti dětí a mládeže je zoufalá, protože zdaleka neodpovídá očekávané běžné dětské kriminalitě, jako jsou pouliční krádeže, vykrádání bytů, domů a vozidel, ale nabývá znaků typických pro trestnou činnost dospělých, která se vztahuje k šikanování, týrání, vydírání a dokonce i k úmyslnému ublížení na zdraví či vraždě.

Zoubková (2011) chápe kriminalitu jako zločinnost a uvádí, že se jedná o nejzávažnější sociálně patologický jev.

Kuchta (2005) vymezuje kriminalitu mládeže jako nejzávažnější sociálně patologický jev, který se projevuje v porušování trestněprávních norem.

Kriminalita mládeže vychází z konceptu problémového chování. Jde o chování, které porušuje společenské i právní normy a překračuje zákon, a proto vyžaduje zvýšenou pozornost a sociální kontrolu. (Řezáč, 2011)

Typickým obdobím pro výskyt problémového chování je adolescence. Takové období je charakteristické experimentováním, mladí jedinci často provozují rizikové sportovní aktivity, zkouší účinky návykových látek a pod jejich vlivem se dopouští delikventního jednání a rizikového sexuální chování. Rizikové chování adolescenta souvisí s jeho individuální, vztahovou a sociokulturní charakteristikou, která je v osobnosti zakotvena výchovou, prostředím a dalšími faktory působícími na jedince již od útlého dětství. Motivací k delikventnímu chování adolescentů je nuda, jež je každodenně obklopuje a je nutné nudu zahnat uspokojujícím pocitem z vyšší míry

rizika, což delikventní chování rozhodně je a k tomu nabízí adrenalin z nejistého výsledku.

Současný rozmach delikventního chování nezletilců a mladistvých významně podporuje také počáteční úspěch takového chování a jakákoliv počáteční beztrestnost navozuje pokušení k dalším závažnějším činům. Většina dětí a mladistvých provinilců mnohdy vnitřně necítí lítost nad spáchaným činem, dokáže ji však dokonale předstírat, aby v případě nutnosti byla soudem vyhodnocena jako polehčující okolnost, často udávají, že si zprvu ani neuvědomili, že se dopouštějí protiprávního činu, což je převážně pravda, protože v hodnotovém systému jedince nebyl od dětství vytvořen respekt k cizím zájmům, názorům a právům, k cizímu majetku, či cizímu životu. Chybí tedy mravní i právní povědomí o špatnosti spáchaného činu. Chybí vnitřní soucit s poškozenými i soucit s osobami blízkými, kterých se delikventní chování dítěte také dotkne.

Společnost je nedostatečně obeznámena s hrozícím nebezpečím vyplivajícím z dětské delikvence a objevují se i rozdílné názory na tuto problematiku. Z jedné stránky média prezentují delikvenci dětí a mládeže s lehkou nadsázkou a veřejnost ji pak přijímá jako normalitu patřící k této věkové skupině a ve větší míře takové chování toleruje. Z druhé stránky se zároveň setkáváme i s obavami z narůstající kriminality mládeže a dovolávání se represivnějšího přístupu k těmto pachatelům.

Pokud se delikventní chování dětí bude v samotných počátcích přehlížet a tolerovat, je více než pravděpodobné, že se v budoucnu rozvine v kriminální kariéru mladistvých. V moderní společnosti dochází k oslabování sociální kontroly, více než v minulosti se tolerují drobné přestupky dětí zdánlivě nepředstavující nebezpečí. Veřejnost se nezajímá o rizika spojená s delikventním chováním dětí a proto je nutné veřejnost důsledně informovat o závažnosti takového chování, o tom co je možné tolerovat a ve kterých případech se již jedná o přečin. Zapojením rodičů a školy do procesu sociální kontroly je možné včas zachytit formy sociálně patologického životního stylu dětí a mladistvých, pomoci jim s nabídkou efektivního využití volného času a tím zabránit dalším nežádoucím projevům.

„Zkoumání příčin, charakteristických rysů, ale také účinnosti jednotlivých způsobů reakce společnosti na kriminalitu mládeže, včetně použití trestního práva, proto může významně pomoci nejen při zjišťování příčin kriminality obecně, ale také ke hledání efektivních nástrojů v boji proti kriminalitě mládeže a zejména k zamezení případné budoucí kriminální kariéry delikventních dětí v dospělosti.“ (Kuchta, Válková, 2005, s. 265)

2.1 Hodnotová orientace a delikvence

Hodnotou se rozumí subjektivní pocit toho, co člověk považuje za důležité a tedy pro něj žádoucí. Hodnota se nevytváří z povinnosti, ale vytváří se postupně ze zkušeností a ukotvuje se vlastním přesvědčením. Hodnotové orientace zprostředkovává v prvotním případě rodina, jakožto nejdůležitější sociální prostředí tím, že poskytuje určité vzorce chování a hodnotové vzory. Pro každého jsou hodnoty individuální, u někoho může hodnotu představovat zdraví, u jiného jsou hodnotou finance. Rizikem delikvence je ohrožena mládež v dnešní hodnotově neukotvené společnosti, která svou propagací konzumu rozprostírá před mládeží především hodnoty materiální, které jsou velmi lákavé, ale ve většině případů nedosažitelné pro všechny. Společnost propagující takové hodnoty je příčinou toho, že v popředí hodnotového systému delikventní mládeže narůstá na důležitosti něco vlastnit, než smysl samotné životní existence a ona nedosažitelnost vlastnictví potencionálního delikventa frustruje a ve své bezvýchodnosti ho nutí k činům překračujícím zákon.

3. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ KRIMINALITU MLÁDEŽE

Jedinec prochází životními etapami, které souvisí s jeho vývojem a přerodem z dítěte v dospělého. Za nejbouřlivější je pak považováno experimentální období dospívání, kdy působením mnoha faktorů, může dojít k rozvoji delikventního chování. Období dospívání je v některých ohledech charakteristické pro poruchy chování, které jsou v jisté míře akceptovatelné, společností přehlíženy, považované za běžný jev patřící k této věkové skupině a související s běžným psychosociálním vývojem jedince. Za sociálně patologický jev jsou poruchy chování považovány v případě, kdy se stávají nebezpečné a ohrožují svou podstatou společnost i jedince samotného. Nejedná se tedy jen o delikvenci a kriminalitu dětí a mládeže, ale lze sem řadit i zneužívání návykových látek, požívání alkoholu, kouření či provozování prostituce.

Kuchta, Válková (2005) rozděluje pachatele z řad mládeže do několika skupin.

- první skupinu tvoří děti, které páchají trestné činy spíše ojediněle,
- do druhé skupiny se řadí tzv. intenzivní pachatelé,
- třetí skupinu tvoří pachatelé násilné kriminality
- a poslední specifickou skupinou jsou pachatelé, jejichž trestná činnost souvisí s vlivem nějaké subkultury.

Zvědavost a touha zkusit něco doposud nepoznaného láká nás všechny bez rozdílu rasy, povahy, sociálního statutu a rodinného prostředí. Především pak dětská duše je na takovou skutečnost náchylnější. Snad každý z nás si z dětství pamatuje drobné prohřešky, které nebyly až tak v souladu se zákonem a proto nás tak silně lákaly. V dospělosti jsme, jak se říká, dostali rozum a prohřešky se staly minulostí dětských let. Proto charakteristika první skupiny dětských pachatelů, může být i nám velmi blízká. Příčinou delikventního chování u této skupiny pachatelů je především snaha vyrovnat se vrstevníkům z nějaké party, kam mají potřebu zapadnout. Proto se v tomto případě jedná spíše o méně závažné trestné činy, jakými jsou drobné krádeže či určité druhy

vandalismu, jehož typickým projevem je kopání do stojících popelnic či nejvíce rozšířené sprejerství.

Intenzivní pachatelé jsou skupinou, která se delikventního jednání dopouští opakovaně, převážně pod vlivem delikventní party. V tomto případě jde převážně o děti z neúplných a nefunkčních rodin, z rodin kde je užíváno nesprávných výchovných stylů, či došlo k týrání nebo zneužívání dítěte. Často může být spouštěčem delikventního chování i zdánlivá banalita, která je však pro dítě frustrující, jako odchod jednoho z rodičů, či změna školy. Děti se dopouští převážně majetkové trestné činnosti a nejsou výjimkou i přidružené formy společensky neakceptovatelného chování. Z trestných činů jde zejména o majetkovou trestnou činnost a závažnější trestné činy, jakými jsou majetková trestná činnost vyžadující policejní zásah a formální šetření. Často se objevují i přidružené projevy delikvence, jimiž je záškoláctví, šikana, zneužívání návykových látek, návštěvy barů a heren, hraní hracích automatů a snížený respekt k autoritám.

Pachatelé násilné kriminality trpí permanentní tenzí, podrážděností, pociťují anxiету, v chování jsou dysforičtí, útoční a soustavně lžou. Jejich násilnické sklony mají příčiny prenatalní, perinatální i postnatální. Mezi prenatalní příčiny řadíme dědičnost k násilnickým sklonům, perinatální příčinou jsou komplikace během porodu s následným poškozením mozku a postnatálními příčinami mohou být úrazem způsobené poškození mozku či negativní vlivy působící na dítě v průběhu jeho života. Jedná se o zkušenosti s násilím páchaným na samotném dítěti, či násilím mezi rodiči, nejčastěji pak hlavní roli zaujímá obraz otce, který bije matku. Dítě vyrůstající v násilném prostředí pak násilí vnímá jako normalitu, podle níž se chová. V dospělosti se z takových dětí často stávají stejní tyraní, jakými byli jejich rodiče. Činy dětských pachatelů násilné kriminality často oplývají nevídanou krutostí zvláště k bezbranným jedincům a zvířatům, výjimkou není zneužívání alkoholu a drog, v jejichž opojení se dopouští krádeží.

Specifickou skupinu pachatelů tvoří jedinci dopouštějící se trestných činů pod vlivem členství v nejrůznějších sektách, extremistických organizacích, u nás nejznámější hnutí skinheads či ve skupinách, například fotbalových fanoušků, kteří na zápas nepřišli s úmyslem fandit, nýbrž se odreagovat ničením cizího majetku.

Se vznikem dětské delikvence souvisí mnoho faktorů, zejména však porušené sociální vazby, nepříznivé rodinné klima, domácí násilí, agresivní a inkonzistentní výchovné postupy rodičů, jejich nedostatečný dozor nad dětmi, nezájem o volný čas dítěte, nezájem o jeho úspěchy či neúspěchy, nedostatek uznání od rodičů. (Čírtková, 2011)

Rodinné klima je pro dítě značně důležité, pokud je rodinné prostředí pro dítě nevyhovující a vyvolává v něm negativní pocity, prvním projevem bývá selhávání ve školním prospěchu. Dítě se od nepříznivé rodinné situace distancuje a z takového prostředí uniká, objevují se tendence k záškoláctví a náklonnost k problematickým skupinám vrstevníků. Vrstevnická skupina umožňuje v těžkých životních chvílích odreagování od stereotypu nefunkční rodiny, jedinec ve skupině pociťuje bezpečí a zájem o svou osobu. Skupina přebírá statut rodiny, její antisociální hodnotový systém je vnímán jako správný a dítě v ní tráví více času než doma. Školní povinnosti se přesouvají na nedůležitou pozici, propagován je nežádoucí životní styl, agresivní chování, předčasná sexualita, sklony ke zneužívání návykových látek.

Faktory ovlivňující kriminalitu mládeže se nazývají faktory kriminogenní. Společnost by neměla být k těmto faktorům slepá a měla by se proti nim účinně a přiměřeně bránit. Kriminogenní faktory lze označit jako rizikové činitele, jež podporují a usnadňují páchaní trestných činů.

Scheinost (2010) rozlišuje kriminogenní faktory na subjektivní a objektivní. Subjektivní faktory jsou faktory individuální a jsou vázány na osobnost a její psychické i fyzické vlastnosti, faktory objektivní jsou naopak faktory společenské, které se týkají celého společenského systému. Mladistvý pachatel se tedy z určitého pohledu nerozhoduje svobodně, zda spáchá trestný čin, ale je pod vlivem a tlakem osobnostních a sociálních faktorů.

3.1 Genetické dispozice

Genetická dispozice jedince může mít vliv na sníženou sebekontrolu či hyperaktivitu, které nevedou ke vzniku delikventního chování, ale mohou společně s působením celé řady faktorů zvyšovat jeho pravděpodobnost.

Vykopalová (2001, s. 127) říká: „*Genetická vloha tedy snižuje nebo zvyšuje riziko pro působení vlivů prostředí.*“

Nejznámější výzkumy vlivu genetických vloh na chování jedince a vlivu prostředí jsou studie jednovaječných a dvouvaječných dvojčat a adopční studie dětí. Tyto výzkumy dokazují, že lepší sociální podmínky, do kterých se děti po adopci dostávají, eliminují rozvoj jejich genetických dispozic ke kriminalitě v chování.

3.1.1 ADHD (syndrom hyperaktivity)

Tento syndrom je způsoben drobným poškozením mozku dítěte v prenatálním či perinatálním stádiu vývoje. V prenatálním stádiu mohou poškození způsobit teratogeny působící na matku během těhotenství, jako je alkoholismus nebo drogová závislost matky či infekční choroba matky. V době během porodu je častou příčinou asfyxie.

ADHD postihuje častěji chlapce než dívky a vyznačuje se kolísáním pozornosti, neobratností, častými změnami nálad, nedostatkem koordinace, impulsivitou a vzpurností, nedostatkem zábran a značným trvalým neklidem.

Od raného dětství se u těchto dětí objevují poruchy řeči, čtení a psaní, poruchy neurotického charakteru a poruchy chování. Následkem těchto negativních projevů chování jsou reakce okolí, které dítě nedokáže řešit a vnitřně tím značně trpí, protože je v kolektivu ostatních dětí neoblíbené, od učitelů je hodnoceno záporně a má tak snížené sebevědomí. Protože projevy hyperaktivity s věkem nevymizí, má jedinec i později problémy s adaptací na společenské prostředí a u adolescentů se pak objevují zuřivé záchvaty vzteku, agresivita a snížené sebehodnocení, které se snaží kompenzovat rizikových chováním často zaměřeným proti společenským normám. Tímto způsobem závadového chování si dodávají sebevědomí a snaží se zapůsobit na vrstevníky a zvýšit si prestiž.

3.1.2 Syndrom nedostatečné mozkové odezvy na podnět

Tento syndrom je odchylkou v reaktivitě nervového systému a projevuje se zvýšenou potřebou silnějších vzrušujících zážitků, jedinci vyhledávají nebezpečí a vystavují se rizikům různého charakteru, aby jejich autonomní nervový systém dosáhl

běžné úrovně aktivity a napětí. Jedinci s tímto syndromem nesnáší stereotypní a neměnné prostředí, mají potíže s adaptací, hůře respektují společensky akceptované formy chování a mají problémy s učením.

3.1.3 Syndrom narušené závislosti na odměně

Tento syndrom je způsoben nedostatkem receptorů pro dopamin, který způsobuje absenci pocitu uspokojení. Syndrom byl pozorován především u lidí, u kterých se v dospělosti vyvinula závislost na alkoholu či drogách, patologické hráčství, přejídání, majetková kriminální činnost a jiné formy nežádoucího chování.

3.1.4 Psychopatická osobnost

Psychopatickou osobnost je velmi problematické odhalit. Zvláště v období dospívání je těžké ji odlišit od stálých povahových rysů či některých forem psychického onemocnění. Jedinec trpící touto poruchou má již od dětství opakované konflikty ve svém sociálním prostředí z důvodu nerovnováhy v osobnostních vlastnostech, některé chybí a některé jsou nápadně vyvinuté. Psychopatie je často sledována u osob, které se dopustily trestné činnosti a přišly tak do kontaktu s orgány činnými v trestním řízení, ale jedinců s touto poruchou je nepochybně více a nejsou žádným způsobem sledováni, protože se doposud trestného činu nedopustili.

3.1.5 Snížená úroveň kognitivní komplexity

Postihuje jedince s nízkou úrovní rozumových schopností. Tito jedinci mají pro svůj rozumový handicap obtížnější postavení ve škole, ve vztahu ke spolužákům i k učiteli a jejich podprůměrné výsledky ve škole vyvolávají negativní odezvu také u rodičů. To má vliv na utváření vyšších sociálních dovedností jakými jsou empatie, smysl pro morální hodnoty, schopnost vyhýbat se konfliktům nebo je řešit. S nízkou úrovní rozumových schopností souvisí i absence k posuzování problémů a náročných situací, neschopnost posuzování nebezpečnosti a protiprávnosti dané situace. Z těchto důvodů je takovýto jedinec snadno ovlivnitelný osobnostmi s nadprůměrnou inteligencí, kteří jej dokážou snadno využít ve svůj protiprávní prospěch.

3.2 Rodina

Rodina je základním činitelem uspokojování potřeb dítěte. Špatná funkce rodiny, která takové základní potřeby neuspokojuje, způsobuje dítěti frustraci. Zvýšená intenzita frustrace pak způsobuje patologický vývoj jedince.

Rodina je subjektem pro mladého člověka nejdůležitějším, proto je nutné predelikventní faktory hledat především zde. Rodina představuje sociální prostředí, kde dochází k přijímání hodnot a norem a tím k jejich postupné interiorizaci.

„Pozdější delikvent se často rodí do – z hlediska výchovy – špatně připraveného rodinného zázemí.“ (Scheinost, 2010, s. 69)

Mezi problémové faktory patří neúplnost rodiny, absence jednoho z rodičů, formální plnění rodičovské role i převládající životní styl rodiny v podobě materiálně spotřebitelského fenoménu dnešní doby. Predelikventním faktorem se pro dítě stává již samotný fakt, že je nechtěné. Dítě se rodí mladým rodičům, jež jsou ještě sami dětmi, rodičům, kteří nezodpovědně přistupovali ke svému sexuálnímu životu, či v opojení alkoholu nebo drog zatoužili uhasit neovladatelnou chuť zkusit něco dosud nepoznané, narozené dítě je pak ve své podstatě omyl a pro rodiče nežádoucím subjektem narušujícím bezstarostný život. Mezi další kriminogenní faktory lze zařadit i rodiny s větším počtem dětí, kde je velmi problematické rozložit rodičovskou lásku a pozornost mezi všechny děti a proto může některé z dětí trpět pocitem opuštěnosti a nezájmu ze strany rodičů, jehož se snaží všemožnými způsoby dosáhnout i za cenu asociálního chování.

Scheinost (2010) uvádí, že na delikvenci dětí a mládeže mají v určité míře vliv i extrémní výchovné styly používané v rodině.

Za extrémní výchovný styl je na jedné straně považováno tvrdé omezování dítěte a na straně druhé laxní přístup k dítěti.

Tvrdé omezování dítěte je spojeno i s nerespektováním jeho soukromí, s používáním nepřiměřených trestů a násilném vynucování dodržování pravidel, což vede k dětské frustraci, nesamostatnosti, strachu a ke ztrátě rozvoje kreativity.

Takové dítě se snaží z neustálého komandování a přehnaného kontrolování uniknout a jeho pozornost je směřována k delikventním partám, kde si připadá důležité, o jeho osobu se někdo zajímá, má pocit volnosti a neohroženosti. Násilné jednání, které je v delikventních partách preferováno, považuje jedinec za žádoucí pro udržení své pozice.

Laxní přístup při výchově dítěti neurčuje žádná pravidla, dítě nezná hranice únosnosti svého chování, necítí se za něj být odpovědné a nedokáže proto určit kam až může zajít. V rodině není určen řád a dítě nemá žádné povinnosti, náznaky agresivního chování zůstávají bez povšimnutí. Dítě vnitřně cítí nezáměr ze strany rodičů, a proto se svým chováním snaží upoutat pozornost, často se sdružují do delikventních part, kde se delikventní činností snaží zviditelnit. Důsledkem laxní výchovy je nestabilní sebehodnocení jedince a neschopnost zvládat běžné životní problémy jinak než agresí.

Dětská duše je křehká a reaguje na jakékoliv podněty přicházející z vnějšího prostředí, nejvíce však na ty, které se nacházejí v jeho bezprostřední blízkosti a bezprostředně se ho týkají, takové podněty přichází právě z rodinného prostředí. Problém nastává tehdy, kdy se dítě v rodině setkává s negativní zkušeností a dostává se do kontaktu s asociálními vlivy, mezi které lze řadit závislosti všeho druhu, nejčastěji však alkoholismus nebo drogová závislost jednoho z rodičů, či gamblerství, dále promiskuitní životní styl, prostituce matky, projevy agresivity, ať verbální tak fyzické, nejčastěji jde o násilí otce vyvíjené vůči matce. Děti a mladiství, zažívající necitlivé rodinné vztahy, chlad, nepřiměřenou tvrdost, hrubost a agresi od svých rodičů, mohou velmi snadno považovat onu agresi za legitimní způsob prosazování lidských potřeb a jsou nápadní svou naprostou lhostejností k pocitům ostatních lidí.

3.3 Škola

Škola představuje instituci umožňující nejen vzdělávání, ale pro dítě neméně důležitý kontakt s vrstevníky. Vrstevnická skupina, převážně v dospívání má u jedince prioritní postavení, jedince silně ovlivňuje a proto je rozhodujícím faktem, se kterou skupinou se dítě identifikuje a které hodnoty bude následně přijímat.

Kuchta, Válková (2005, s. 275) říká: „*Vrstevnická skupina je považována v tomto období za nejvýznamnější referenční skupinu.*“

Škola pro každé dítě představuje určitou psychickou zátěž a v běžně fungujících rodinách s plnou podporu rodičů není důvod se obávat, že by dítě se vstupem do školy začalo mít problémy s chováním. Značný problém mají děti, kde podpora ze strany rodičů chybí a naopak v rodině převládá celkový negativní přístup ke škole a vzdělávání. Rodiče se nezajímají o školní prospěch dítěte a jeho chování ve školní budově, nedochází na třídní schůzky, případné poznámky od učitelů ignorují a podepisují je s nadsázkou, bez pokárání dítěte. Takové dítě pak školu vnímá jako instituci zcela nepotřebnou a nevyhovující jeho dosavadním představám, takovou instituci pak odmítá přijmout jako součást svého života a trvale ji ignoruje.

Pokud v rodině chyběla stereotypie v pravidlech, důslednost a určitý řád, jen těžko je možné očekávat, že se dítě ve škole začne podřizovat školnímu řádu. Zcela nechápe jeho smysl a často školní řád porušuje, sdružuje se do part, které se mohou později stát partami s asociálním chováním. Vinu však nenesou jen rodiče, ale i učitelé. Ti zpravidla na děti kladou nejasná pravidla ohledně žádoucího chování a zjevné přestupky přehlížejí, častou příčinou takového laxního přístupu pak bývá mnoho diskutovaná šikana, která je pokládána za prvotní znak problémového chování dítěte.

Nemůžeme se však divit laxnímu přístupu učitelů ke svým žákům, protože oni jsou především ti, kteří v dnešní době nejsou dětmi respektováni. Povolání učitele již není znakem autority, jak tomu bylo dříve. Dnes jsou preferována místo dětských povinností jejich práva a děti je samozřejmě do puntíku znají a vědí, že si k učitelům mohou beztrestně dovolit téměř cokoliv, a co je nejsmutnější, děje se tomu tak s plnou podporou jejich rodičů. Není výjimkou, že si děti běžně natáčejí učitele, bez jeho vědomí, na mobilní telefon a pak ho zesměšňují na internetu. Jak je možné, že si dítě vůbec něco takového dovolí? Proč dnešní děti nepocítují k učitelům takovou úctu, jak tomu bylo dříve? Vzpomeňme na naše školní léta, kdy jsme na učitele pohlíželi jako na vzdělanou osobu, která pro nás byla vzorem. Dnešní děti pohlíží na učitele, jako na někoho, kdo je k smíchu.

Pojarová (2007, s. 49) uvádí základní kriminogenní faktory ve škole:

- „*nepravidelná školní docházka,*
- *špatný prospěch,*
- *nevhodné chování žáků k učitelům, učitelů k žákům,*
- *arogantní přístup učitele k žákům,*
- *špatná spolupráce rodičů se školou,*
- *nedostatečná kontrolní a pedagogická činnost školy.*“

3.4 Volný čas

Způsob trávení volného času ve skupině vrstevníků a náplň volného času dětí a mládeže lze zcela nepochybně zařadit mezi faktory ovlivňující jejich budoucí kriminální dráhu. Dnešní společnost je v celkovém globálu zaměřena na konzumní život a na vzrůstající pasivitu. Mládež tento styl přebírá, jejich zájmy jsou omezené, zaměřují se na pasivní sledování televize, poslech hudby a posezení s přáteli, konající se převážně v restauracích nad sklenkou dobrého alkoholického nápoje. Návštěvy zábavních podniků a konzumace alkoholu jsou aktivity vyžadující stálý finanční příjem a proto mohou být motivací pro delikventní činnost. Ze života dětí a mládeže pomalu mizí náročnější intelektové zájmové činnosti, mezi které patří četba knih, sportovní činnost, hra na hudební nástroje či tvůrčí umělecké aktivity, takovou náplň „moderní“ děti považují přinejmenším za prudérní.

Ve volném čase mládeže se stále více objevuje pohodlí. Není třeba chodit do kina, kde bude mnoho jiných lidí, je pohodlnější film stáhnout z internetu a podívat se na něj v pohodlí svého domova a ke všemu zadarmo. Není třeba fyzicky se stýkat s přáteli, skype a webkamera vše vyřeší a bez námahy. A že se dnešní děti nudí? Je to opravdu tak nebo jen nevědí, jak efektivně volný čas využít? Dnešní doba děti vyloženě nutí k trávení volného času u počítače či u televizní obrazovky, protože to přece dělají všichni a kdo neviděl zrovna tento film, či si nezahrál takovou hru, není in, ale out. Sami děti proto nemají pocit, že by se nudili, jen místo hraní her venku s vynaložením patřičné fyzické námahy, raději hrají hry doma za stolem u počítače. Struktura volného času dětí a mládeže je omezená a postrádá kreativitu. Dítě svou nevyužitou fyzickou aktivitu potřebuje patřičně odbourat nějakým dobrodružstvím, zábavou, soutěžením či akcí, která by jej zviditelnila a vzbudila pozornost u sociálního okolí, byť i za cenu

negativního chování. Motivací pro kriminální čin se proto stává momentální a okamžitě naplnění potřeby.

3.5 Vliv televizního násilí a počítačů

Televizní násilí a počítačové hry s násilnickým obsahem jsou pro děti dnešní doby největší hrozbou. Dítě, které není schopné ještě rozlišit mezi hrou a realitou, dokáže takové zážitky ze hry aplikovat do normálního života. Bohužel následky chování inspirované násilnou scénou z pořadu nebo z nepřiměřené hry bývají někdy fatální, protože hrdinové z obrazovky jsou většinou nesmrtelní, i přesto, že jsou vystaveni tvrdým útokům a násilí a v nezrálé dětské mysli se vytvoří představa, že následky drastických činů nebudou tragické. Životní zkušenosti přejaté z počítačových her se pak promítají do dětské osobnosti, v níž se ukotvují a přetrvávají do dospělosti.

„Základní problém působení virtuální reality spočívá v tom, že mladý jedinec je často v přímé interakci pouze s programem svého počítače, nedostává však zpětnou společenskou a lidskou vazbu.“ (Novotný, Zapletal, 2001, s.365)

V současné době jsou televizní pořady zaměřeny především na násilí, které je intenzivnější, drastičtější, realističtější a lépe propracované, než v minulosti a je prezentováno s humornou nadsázkou. Dnešní „moderní“ člověk si už televizní obrazovku bez násilí nedokáže představit. A pokud dospělí považují násilí v televizi jako součást života, dítě toto nemůže považovat jinak. Agrese tvoří dispoziční výbavu člověka, ta je vlivem médií značně zvyšována, výsledkem předvádění surovosti a bezcitnosti na televizních obrazovkách je snížení náhledu jedince na hrubost, zbavuje ho empatie a potřeby někomu pomáhat. Další neméně důležitou hrozbou je internet, který je v současné době všudypřítomný, užívá se již nejen v domácnostech, ale i ve školách a není už jen záležitostí majetnějších. Dítě si je na internetu schopno najít cokoli a bez důsledné kontroly rodičů si vyhledává takové informace, které jsou mu zakázány a netýkají se jen násilí, drog a kriminality, ale i pornografie. Není možné dítěti přístup na internet zakázat, vzhledem k tomu, že je nutnou výbavou pro studium, je však možné kontrolovat, jaké stránky navštěvuje, případně nebezpečné stránky zablokovat. Filmy i počítačové hry nejsou zdaleka nebezpečné jen svým obsahem, jejich nebezpečí

spočívá i v jejich šíření, respektive pirátském šíření. Málokteré dítě je seznámeno s tím, že kopírovat filmy a počítačové hry, které se dnes dají tzv. stáhnout z určitých přístupných serverů, je z pohledu autorských práv trestné. Rodiče samozřejmě neprotestují a nesnaží se dítě o tento fakt obohatit, protože je jasné, že za legální verzi čehokoliv je nutné náležitě a ne málo zaplatit. Necháávají tak svá dítká s vědomím, že v době internetu je možné vše ku prospěchu širokého okolí.

Schopnost dítěte porozumět televiznímu vysílání.

Děti ve věku 3 – 5 let z obsahu na obrazovce vnímají jen detaily, zaměřují se na nejnápadnější znaky z postav. Jednotlivé prezentované scény nejsou sto propojit do souvislého celku. Největší pozornost věnují zvukovým efektům, hlasité hudbě a rychlým proměnám scén, které doprovází právě prezentované násilí, děti se často dějem nechávají strhnout, což se projevuje výkřiky, gesty, mimikou a fyziologickými projevy. V tomto věku však děti nejsou ještě schopny rozlišovat mezi fikcí a realitou, proto se často se svou oblíbenou postavou ztotožní a zkouší vše, co jejich postava dokáže.

Pro předpubertální a pubertální období je typické, že normy a hodnoty získávané skrze televizní obrazovku jsou přejímány za své bez hlubšího přemýšlení o jejich smyslu a pravdivosti, vzhledem k počtu násilných vzorů v televizním vysílání, které jsou zajímavé pro dětskou mysl právě pro svou násilnou povahu, je pak možné, že si dítě při svém hledání v čem ono samo bude výjimečné pro jiné, zvolí právě toto proklamované násilí a může ho akceptovat jako zajímavý životní styl. (Vlastník, 2005)

Pešatová (2007, s. 44 – 45) řadí mezi negativní jevy televizního násilí:

- *„samoučelné zobrazování násilí a jeho zlehčování, kdy prezentace častého zla se stane normou,*
- *vulgární zobrazování sexu a lidského těla snižující lidskou důstojnost,*
- *agresivita zaměřená proti některým náboženským, politickým, sociálním, etnickým, či jiným skupinám,*
- *špatný příklad pro děti a mladistvé ohrožující jejich psychický, morální a sociální vývoj,*

- *reklamy, které stále dokola nabízejí různé novinky, vytvářejí pocit, že pokud dotyčný nebude okamžitě vlastníkem „novinky“, bude pozadu za ostatními; pokud děti a mladiství nemají dost prostředků na vytouženou věc, často ji odcizí.“*

Televizní pohádky tzv. „pro děti“ už dnes s pohádkami nemají co dělat. I dospělý by se bál při scénách z Harryho Pottera. Kam se poděly etické hodnoty tradičních pohádek, které prezentovaly morální jednání mezi lidmi a podvědomě informovaly o tom, co je špatné a co správné a tím podněcovaly naše právní vědomí? Masmédia nám dnes a denně předkládají dávku násilí a agrese a s lehkou nadsázkou tyto jevy prezentují jako běžný prostředek sociální komunikace. Televize, internet i stránky nejmenovaných novin jsou přehlceny erotikou, nahota už není tabu. Při vzpomínce na dětství si většina z nás vybaví pořady s hvězdičkou určené pro dospělé, které se vysílaly až po 22. hodině a byly nám zakázané. Dnes by měli hvězdičku dávat už i do Snídaně s novou. Mezilidské vztahy jsou deformovány, normalitou je střídání sexuálních partnerů, nevěra a rozvody, postupně se zabíjí obraz tradiční rodiny.

4. CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY DELIKVENCE MLÁDEŽE

Delikventní činnost páchaná dětmi a mládeží má svá specifika, odlišná od delikvence dospělých. Dětská delikvence je charakteristická neúměrnou tvrdostí, ničením věcí, nedokonalou přípravou, pácháním činů pod vlivem návykových látek. Typický je nedostatek zkušeností, nepromyšlenost činu a nedokonalost v zahlazování stop. Děti se často se svými činy chlubí jiným osobám a tak většinou dochází k jejich odhalení.

Čírtková (2011) uvádí tři typové klasifikace delikventů:

- 1) Socializovaný delikvent = jeho problematické chování není symptomem závažnějších poruch, či osobnostních handicapů, chování je projevem komplikovaného dospívání a negativních situačních vlivů, mezi které se řadí členství v partě či vzpoura proti autoritám. Takové problémové chování spontánně vymizí.
- 2) Nesocializovaný delikvent = jde o ohrožené dítě, které vyrůstá v nepřizpůsobivé rodině. Během dětství si neosvojil společenské normy, proto je trvale nerespektuje a v jeho chování se objevuje impulzivní agresivita.
- 3) Osobnostně narušený delikvent = jde o dítě vyrůstající v rodinném prostředí bez zjevných konfliktů. Mladiství se vědomě dopouští chladnokrevného a plánovaného násilí. Na okolí působí jako bezproblémový, dovede se kontrolovat a skrývat své plány. Takové jednání odpovídá koncepci psychopata.

Trestná činnost mládeže má svou typickou charakteristiku, odlišnou od trestné činnosti dospělých. Mladí lidé se k spáchání trestného činu nedokážou plně připravit a jejich jednání je neplánovité. Jednají z momentálního popudu, nejsou schopni odložit spáchání činu na pozdější a vhodnější dobu, jsou puzeni rychle uspokojit své potřeby kdekoli a kdykoli. Způsob spáchání trestného činu dostatečně nepromyslí, páchají ho na náhodném místě a s použitím nevhodných nástrojů při odcizování a následném ukrytí věci. Nedostatečně zahlazují stopy, nedomýšlí možnost svého dopadení a často se svým

činem pochlubí mezi vrstevníky. Spáchaný čin berou jako důkaz své schopnosti a samostatnosti.

Pro kriminalitu mládeže je typické i nepřiměřené využití síly. Použití brutálního násilí při páchání trestného činu není ničím výjimečným.

„Často jsou vyšetřovatelé těchto trestných činů konfrontováni s případy, kdy samotná hodnota odcizeného zboží je neúměrně nízká v porovnání se škodou způsobenou často zbytečně při vloupání do objektu, auta apod.“ (Novotný, Zapletal, 2001, s. 360)

Získání samotné věci není pro mladého pachatele tak důležitá, jako samotné agresivní počínání při páchání trestného činu a zahlazování stop po něm. Jedinec se touží prosadit, chce předvést svou sílu před ostatními a získat za své činy uznání. Lákavá je i ukázka vlastního mocenství v případě ponížení oběti a jejího podřízeného chování z důvodu strachu o svůj život.

Další druh trestné činnosti charakteristický pro mládež dnešní doby je vandalismus.

Vandalismus je úmyslné poškozování hodnotných předmětů patřících společnosti nebo osobám, které pachateli nepřináší žádný zisk, protože jedná obvykle pro vlastní potěšení či potřebu se odreagovat. Zoubková (2011)

Rozšířeným nežádoucím jevem, patřícím k delikventnímu chování dětí, je šikana. Jde o soustavné, déletrvající, zlomyslné, fyzické či psychické týrání převážně zaměřené na slabší jedince. Šikanovaná osoba takové chování vůči sobě chápe jako ohrožení a je pro ni stresující. Slovo šikana je nejvíce spojena se školním prostředím.

Kuchta, Válková (2005, s. 271) označuje šikanu jako: “chování jednotlivce či skupiny osob, spočívající v úmyslném a většinou opakovaném týrání a zotročování jiného či jiných osob použitím agrese a manipulace, například použitím fyzické agrese a zbraní, slovní agrese, zastrašováním, odnímáním a poškozováním věcí oběti, izolací oběti formou ignorování, pomlouváním, apod.“

Šikana je nejčastěji páchána ve skupině. Šikany se dopouštějí i dospělí, avšak znaky šikany páchané dětmi jsou odlišné. Dětská šikana vzniká převážně bezdůvodně, z náhlého popudu, je méně propracovaná, vyznačuje se menší brutalitou a slabou schopností manipulace. Její výhodou je, že se snadněji odhaluje. Šikana se soustřeďuje na ponižování, fyzické i psychické týrání druhé osoby. Šikanu můžeme očekávat na místech, kde jsou děti izolovány a denně tráví čas se stejnými jedinci. Mezi riziková prostředí patří školy, internáty, dětské domovy, letní tábory apod. Šikany se nejčastěji dopouštějí děti vyrůstající v agresivním rodinném prostředí. Agrese je pro ně běžnou každodenní záležitostí a zakořeňuje se v jejich mysli jako normalita. Prezentace agresivního jednání je jimi považována za akceptovatelnou hodnotu a ponižování jiným osob jim činí pocit vnitřního uspokojení.

Snaha mladého pachatele o dosažení životních cílů je provázena neadekvátním přístupem k dané situaci i přes možnost získání věci legálním způsobem. Jedná se o jakési vědomé porušování norem, kterým mladý pachatel dokazuje svůj nesouhlas s jejich dodržováním.

Černíková (2002), uvádí, že děti se nejvíce dopouštějí majetkové trestné činnosti. Nejčastěji se jedná o krádeže aut, věcí z aut a kapesní krádeže.

Dalším typickým znakem kriminálního jednání mládeže je převažující majetková trestná činnost. Mladí se orientují na krádeže drahých a atraktivních věcí, které jsou podle nich znakem prestiže a legální způsob dosažení takových věcí je pro ně nereálný vzhledem k jejich finanční náročnosti. Přesvědčení o materialistické nadpotřebě v mládeži umocňuje všudypřítomná a bohatá reklama, prezentující šťastné a smějící se lidi v honosných domech a drahých autech. Proto se není čemu divit, že mladí touží po naplnění pohádkového životního stylu a uchylují se k nelegálním způsobům pro jeho dosažení. Nejčastější majetkové krádeže se týkají cigaret, alkoholu, značkového oblečení v obchodech, krádeže aut, motorek či počítačů.

Do určité skupiny můžeme řadit i děti trestně neodpovědné, které jsou k trestné činnosti doslova vedeni svými nesocializovanými rodinnými příslušníky a jejich služby jsou využívány tam, kde hrozí potenciální riziko dopadení dospělého pachatele. Jedná

se například o pouliční krádeže, prodej drog či hlídkování při trestné činnosti dospělých. Dětskou motivací bývá odměna v podobě některého z atraktivních předmětů.

Rizikovou skupinu pro antisociální chování tvoří vrstevníci. Páchání trestné činnosti mládeže se zpravidla děje ve vrstevnických skupinách. Nejde převážně o velkou skupinu s vnitřní organizací, nýbrž se jedná o malé skupiny vrstevníků, které spojuje stejné místo bydliště, navštěvují stejnou školu nebo stejná místa ve volném čase. Výhodou skupiny je kreativnější využití možností jedince, ten se může před vrstevníky patřičně ukázat a pod jejich vlivem získává jistotu a je k činu kolektivně iniciován. Pod silou skupiny mizí zábrany vůči sociálně patologickým jevům a polehčující okolností se stává kolektivní vina. Mezi činy páchané ve skupinách řadíme násilné a rasisticky motivované trestné činy, šikanu a sprejerství. Sprejerství patří mezi dnes nejrozšířenější trestný čin u mladistvých, bohužel někteří z nich si ani neuvědomují, že trestný čin páchají. Svým zviditelněním podpisu (tzv. tagu) na zeď, získává člen skupiny určité postavení.

5. TRESTNĚ PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST MLADISTVÝCH

Historický vývoj

„V průběhu historie lze sledovat posun v přístupu k delikventnímu jednání dětí v trestním právu od stavu, kdy většina společností ve starověku zacházela s dětskými delikventy stejně jako s dospělými, přes pojmání dětství jako období určité rozumové nedostatečnosti, které odůvodňuje mírnější potrestání, nebo dokonce vylučuje trestní odpovědnost, až po reformní snahy usilující o respektování specifik souvisejících s dětskou a juvenilní delikvencí a odlišné zacházení s delikventní a delikvencí ohroženou mládeží.“ (Kuchta, Válková, 2005, s. 265-266)

Samostatné trestní právo mládeže bylo v tehdejším Československu přijato dnem 11. března 1931, zákonem č. 48 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. Jednalo se o moderní právní předpis upravující trestní odpovědnost mladistvých již od 14 let a definující trestněprávní následky činů mladistvých. Tento zákon jasně definoval svůj účel a stanovil odchylky trestního řízení ve věcech mládeže. Bohužel tento zákon platil pouhých osm let.

Nový trestní zákon č. 86 z roku 1950 Sb., podle sovětského stříhu byl přijat po únorovém komunistickém převratu a samostatné trestní právo mládeže zde již nemělo své místo.

Česká právní úprava se tak dočkala samostatné právní normy až v roce 2004, kdy dnem 1.1. vstoupil v účinnost zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, který rozšířil množství opatření, jimiž může soud nebo státní zástupce reagovat na trestnou činnost mladistvých pachatelů a na základě tohoto zákona mladistvému pachateli uložit výchovné, ochranné či trestní opatření. (Kafka, 2011)

5.1 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže je speciálním zákonem, který se vztahuje k obecným právním předpisům, a to především k trestnímu zákoníku, zákonu o rodině, zákonu u sociálně právní ochraně dětí a k občanskému soudnímu řádu. Posuzování přečinů spáchaných mladistvými a činů jinak trestných u dětí mají za úkol soudy pro mládež.

Dle §2, odst. 1, zákona o soudnictví ve věcech mládeže jsou za **Mládež** označovány dvě skupiny: děti mladší 15 let a mladiství. **Dítě mladší 15 let** je osoba, která v době spáchání činu, jinak trestného nedovršila patnáctý rok věku. Za **mladistvého** zákon považuje osobu, která v době páchaní provinění dovršila patnáctý rok věku a nepřekročila osmnáctý rok svého věku. (Válková, 2011)

V §1, odst. 2, písm. 6. tohoto zákona č.218/2003 se uvádí účel zákona: *Cílem zákona je dosažení pozitivních výsledků v oblasti zamezování delikvence mládeže (dětí do 15 let a mladistvých od 15 do 18 let) metodami pozitivního působení. Důraz je zde kladen na výběr vhodného opatření, které má přispět k žádoucímu sociálnímu vývoji dospívajícího, a tím i snížit riziko jeho další kriminální kariéry.* (Válková, 2011, s. 3)

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže přinesl nové řešení odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a vyjadřuje odlišný přístup k postihu mladistvých i dětí mladších patnácti let, kdy smyslem je aktivně působit na chování obou kategorií mládeže a na jejich sociální prostředí. Zákon tak uvádí i rozdílnou terminologii k následkům protiprávních činů spáchaných dětmi mladšími patnácti let a mladistvými, u nichž se užívá jednotný pojem opatření.

5.1.1 Opatření ukládaná soudem dětem a mladistvým

Účelem opatření je podle §2 zák. 218/2003, *„účinně přispívat k tomu, aby se dítě mladší 15 let nebo mladistvý protiprávních činů zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému a mravnímu vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem.“* (Šámal, 2011, s. 13)

Zákon 218/2003 rozlišuje:

- 1) Opatření ukládaná mladistvým.
- 2) Opatření ukládaná dětem mladším patnácti let.

Ad. 1) Opatření ukládaná mladistvým:

- Výchovná opatření = usměrňují způsob života mladistvého, a tím podporují a zajišťují jeho výchovu.
 - dohled probačního úředníka (Podstatou je převýchova a pozitivní ovlivňování jedince kombinací kontroly, pomoci a poradenství, pachatel je tak umístěn pod dohled, v jehož rámci mu probační úředník poskytuje individuální pomoc.),
 - probační program (Zahrnuje sociální výcvik, psychologické poradenství, terapeutický program, obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, či rekvalifikační program, zajišťující rozvoj sociálních dovedností mladistvého a pozitivní rozvoj jeho osobnosti.),
 - výchovné povinnosti (Podstatou je pozitivně motivujícím způsobem usměrnit jednání mladistvého a tím dosáhnout změny v jeho životních postojích, které byly doposud spojené s trestnou činností.),
 - výchovná omezení (Na rozdíl od výchovných povinností, jejichž účelem je příkaz k pozitivnímu jednání, má výchovné omezení formu zákazu určitého nežádoucího jednání – zahrnuje zákaz návštěv akcí, zařízení a jiného nevhodného prostředí, zákaz styku s určitými osobami, zákaz zdržovat se na určitých místech, zákaz držení předmětů, které by mohly sloužit k páčání dalšího provinění, zákaz užívání návykových látek, zákaz hazardních her, sázení a hracích výherních automatů.),
 - napomenutí s výstrahou (Jedná se o výtku, jejímž cílem je mladistvého odradit od další trestné činnosti. Upozorňuje mladistvého na možnou sankci v případě recidivy.).
- Ochranná opatření = chrání společnost před páčáním provinění mladistvého, protože účelem takového opatření je kladné působení na duševní, mravní a sociální vývoj jedince.

- ochranné léčení (Lze ho uložit podle trestního zákona jako následek trestného činu nebo činu jinak trestného, neboť ho lze uložit i nepříčetným osobám. Ochranné léčení působí preventivně, byť v sobě obsahuje i určitou dávku represe, v podobě omezení.), (Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. §99)
- zabezpečovací detence (Lze ji uložit podle trestního zákona, jako ochranu společnosti a jako terapeutické a výchovné působení na jedince. Zabezpečovací detence se vykonává v ústavech se zvláštní ostrahou pro výkon zabezpečovací detence a je určena pro jedince s vysokou mírou nebezpečnosti. Jedná se o alternativu psychiatrických léčeben, které ve svých podmínkách nemohou zvláště nebezpečné delikventy držet, proto jde o zdravotnické zařízení spravované vězeňskou službou ČR, nikoli Ministerstvem zdravotnictví, aby se zabránilo útěku odsouzeného jedince z ústavu. V současnosti se v ČR ústavy tohoto druhu nachází v Brně a v Opavě.), (Trestní zákoník 40/2009 Sb. §100)
- zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty (Lze uložit podle trestního zákona. Soud může uložit zabránění věci, která sloužila ke spáchání trestného činu nebo činu jinak trestného, byla ke spáchání činu určena, pachatel věc získal trestnou činností, nebo ji nabyl za věc získanou trestnou činností. Zabraná věc může náležet i osobě, která není trestně odpovědná.), (Trestní zákoník 40/2009 Sb. §101)
- ochranná výchova (Účelem je odstranit nebo omezit možnost vzniku dalších nebezpečných následků zanedbané výchovy výchovou vhodnou a umožnit jedinci pozitivní rozvoj. Výkon ochranné výchovy je upraven v §82 zák. 218/2003 Sb. a návaznosti na něj v zák. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ochranná výchova se proto vykonává ve speciálních školských výchovných zařízeních v resortu Ministerstva školství, kde se mládeži poskytuje péče, kterou by jinak vykonávali rodiče. Těmito školskými zařízeními jsou: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav).

- Trestní opatření = jedná se o nejpřísnější opatření, které lze podle zákona mladistvému uložit a jehož účelem je napomáhat mladistvému k vytváření vhodných podmínek pro jeho další rozvoj.
 - obecně prospěšné práce (Jedná se o alternativní trest, který může mladistvému uložit soud pro mládež za nedbalostní nebo úmyslné provinění, za které by mu soud podle trestního zákona uložil trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do 5 let. Soud může tento trest mladistvému uložit v rozsahu 50 – 150 hodin.),
 - peněžité opatření (Lze ho mladistvému uložit v případě, že je výdělečně činný a jeho příjem dostává k úhradě vyměřeného peněžitého opatření nebo jeho majetkové poměry umožňují uložení takového opatření, tudíž za předpokladu, že je schopen uhradit vyměřenou částku z peněžitých prostředků, s nimiž může samostatně nakládat.),
 - peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu (Jedná se o peněžité opatření, jehož výkon se odloží pod podmínkou, že se mladistvý bude ve zkušební době chovat řádně a vyhoví podmínkám uloženým soudem.),
 - propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty (Lze uložit podle trestního zákona. Propadá věc nebo jiná majetková hodnota připadá státu. Soud může uložit propadnutí věci, která sloužila ke spáchání trestného činu nebo činu jinak trestného, byla ke spáchání činu určena, pachatel věc získal trestnou činností, nebo jako odměnu za ní. Tento trest může soud uložit jen tehdy pokud věc či jiná majetková hodnota náleží pachateli.), (Trestní zákoník 40/2009 §70)
 - zákaz činnosti (Ukládá se za trestné činy, jichž se pachatel dopustil v souvislosti s činností, pro kterou je třeba zvláštní oprávnění. Nejčastěji je ukládán trest zákazu řízení motorových vozidel. U mladistvých se tímto opatřením zamezuje nadále vykonávat aktivity, ke kterým se vyžaduje určitá odborná a morální způsobilost a které zneužil ke spáchání provinění.),

- vyhoštění (Vyhoštění znamená odnětí práva mladistvého cizince nadále se zdržovat na území ČR. Soud pro mládež tedy může mladistvému uložit trestní opatření vyhoštění, pouze pokud není občanem ČR.),
- domácí vězení,
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (Takovéto trestní opatření může soud pro mladistvé uložit mladistvému provinilci, pokud se dopustil provinění pouze v souvislosti s onou sportovní, kulturní nebo jinou společenskou akcí a po dobu jeho výkonu mu zakazuje se těchto akcí aktivně účastnit, čímž brání mladistvému provinilci v páchání dalších provinění spojené s konáním akcí.),
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu,
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem,
- odnětí svobody nepodmíněně.

Ad. 2) Opatření ukládaná dětem mladším patnácti let:

- výchovná povinnost,
- výchovné omezení,
- napomenutí s výstrahou,
- zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,
- dohled probačního úředníka,
- ochranná výchova,
- ochranné léčení.

(Šámal, Válková, Šotolář, Hrušáková, Šámalová a kol., 2011)

6. PREVENCE KRIMINALITY

Prevence představuje soustavu opatření, které mají pomoci předcházet nežádoucím jevům a zabraňovat jejich případnému šíření. Prevence je vždy vhodnější a méně nákladnější cestou ve společnosti, než pozdější řešení problémů spojených s delikvencí a kriminalitou dětí a mládeže.

„V prevenci kriminality má dominantní roli občanská společnost. Občanská společnost, hodnoty, na kterých je založena, její soudržnost, panující společenská atmosféra, postoje k zákonům, kvalita lidských vztahů, dávají rozmáhající se kriminalitě větší či menší možnosti.“ (Novotný, Zapletal, 2001, s. 179)

V průběhu devadesátých let byl na státní úrovni vytvořen a stabilizován systém prevence kriminality. Preventivní politika je souhrn všech opatření proti zločinnosti, kterými stát zajišťuje ochranu občanů ve společnosti. Preventivní činnost se zaměřuje na předcházení trestné činnosti, na omezování příležitostí k páčání trestné činnosti, na eliminaci kriminogenních faktorů a kriminálně rizikových jevů, na práci s pachateli a na pomoc obětem trestné činnosti.

Horecká (2011) rozděluje systém prevence kriminality v České republice na úroveň republikovou, krajskou a městskou.

Republiková úroveň zajišťuje jednotný výkon státní politiky, realizaci mezirezortní a všeoborové preventivní aktivity, realizaci dlouhodobého systémového a komplexního přístupu k řešení problémů, vzdělávání odborníků a pracovníků, financování výzkumů a studií a informuje veřejnost o aktuálních přístupech a prioritách. Cílem prevence na republikové úrovni je snížit míru a závažnost trestné činnosti a zajistit v co největší míře bezpečí občanů.

Krajská úroveň zastává koordinační a metodickou funkci, z níž je koordinována a realizována protidrogová politika. V kraji je krajský manažer prevence kriminality a krajský školský koordinátor prevence rizikového chování, který řídí činnost metodiků prevence pedagogicko-psychologických poraden. Ze zákona je zřízena funkce protidrogového koordinátora a koordinátora pro romské záležitosti.

Místní úroveň je nejdůležitější z pohledu při realizaci konkrétních preventivních opatření, protože zahrnuje především podporu rodin s delikventními dětmi, zaměřuje se na vzdělávací aktivity, podporu zdravého životního stylu a pozitivní vnímání etnických skupin, správné využití volného času dětí a zaměření se na problémové chování dětí, mezi které se řadí záškoláctví, šikana, zneužívání drog nebo vandalismus.

6.1 Primární prevence

Primární prevence se týká především osvětové aktivity, rozvoje mravního a právního vědomí a tím předcházení sociálně patologických jevů u celé populace. Preventivní aktivity zaměřené na děti všech věkových kategorií zahrnují výchovně-vzdělávací procesy a poradenství v oblasti trávení volného času a výběru vhodných zájmů. Celkové pozitivní působení a formování hodnotové orientace již od raného dětství, dokáže zamezit nežádoucímu chování v pozdějším věku a v dospělosti.

(Scheinost, 2010, s. 78.) uvádí, že primárním cílem prevence je: *„dosažení internalizace norem a hodnot společnosti do mysli člena společnosti, a to v takovém stupni, aby byl schopen pokušení k asocialitě, antisocialitě či přímo delikvenci čelit.“*

Úkolem primární prevence je zaměřit se ve svém snažení na celou populaci a zasvětit ji do principů norem a hodnot společnosti, ve které žije. Cílem primární prevence je odklonění případné delikventní dráhy mladého jedince. Pro budoucnost nejdůležitějším článkem jsou bezesporu děti, na které již od narození působí velké množství vlivů a je proto nutné dítěti již od útlého věku vštěpovat co je správné a co špatné, kde jsou mantinely únosnosti jeho chování a kde končí tolerance, za jaké jednání budou pochváleni a za jaké naopak zavržováni. Hlavní úlohu v primární prevenci má rodina, jejíž členové jsou si sami vědomi hodnot společnosti, podle nich jednájí a jsou schopni dítěti takové hodnoty předat jemu srozumitelnou formou, například v podobě pohádek. Zde je zlá postava zavržována a hodná postava vyzdvihována a oslavována, dítě pochopí, že ten kdo dodržuje normy a je vůči ostatním solidární, má ve společnosti své místo a je tzv. „lepším člověkem.“ Dítě prochází stádií svého vývoje, kde dochází k postupnému zvnitřnění dané normy. Aby k takovému zvnitřnění došlo, je užíváno

systemu odměn a trestů, díky nimž se poznatky vtisknou do podvědomí dítěte a to je přijme za své a daná pravidla společnosti je schopno respektovat a nebořit se proti nim. Jedinec vyrůstající ve zdravém sociálním prostředí je schopen zcela nezáměrně a spontánně pochytit vzory jednání a chování, které jsou mu srozumitelné a pro jiné členy společnosti akceptovatelné. Pokud se mladý jedinec již od narození pohybuje v sociálně patologickém prostředí, dá se předpokládat, že jeho budoucí život se bude ubírat stejným asociálním směrem, dítě přebírá chování svých rodičů, napodobuje ho, zvnitřňuje a pokládá za normalitu. Pochopení, dodržování a zvnitřnění pravidel úzce souvisí s právním vědomím jedince. Dítě je schopné již brzy pochopit, co smí a co nesmí, ale až v určitém věku je schopno pochopit smysl, že takové jednání je správné a bude se podle něj chovat z vlastního přesvědčení.

6.2 Sekundární prevence

Sekundární prevence se zaměřuje na děti, u kterých jsou určité dispozice pro závadové chování a riziko sociálně patologických jevů je u nich tedy vysoké. Jedná se především o děti vyrůstající v sociálně slabém a nepodnětném prostředí, o děti ze sociálně vyloučených lokalit, jejíž členové jsou většinou společností segregovány nebo děti zneužívající alkohol či jiné návykové látky. Sekundární prevencí se zabývají zejména terénní sociální pracovníci (streetwork). Terénní sociální pracovník vyhledává a navštěvuje ohrožené děti v jejich přirozeném prostředí a snaží se jim nabídnout jinou alternativu využití volného času a motivovat je k pozitivním aktivitám. K sekundární prevenci bezesporu patří i odstrašující účinek následného trestu, který ukazuje potenciálním pachatelům trestné činnosti, že jejich čin bude po zásluze spravedlivě potrestán.

6.3 Terciální prevence

U terciální prevence se předpokládá, že k trestnému činu již došlo. Terciální prevencí se rozumí zabránění recidivám trestného činu mladistvého, jehož se v minulosti dopustil, či zabránění jinak negativního chování, jakým je šikana, záškoláctví či prostituce. Terciální prevence se snaží o resocializaci dětí a mladistvých zpět do společnosti, pomáhá jim s motivací ke vzdělání, k získání pracovního uplatnění i bydlení.

Patří sem i prevence recidivy viktimologické. Viktimologie je věda zaměřená na oběti trestných činů. Ve smyslu terciální prevence jde o zabránění opětovného napadení oběti a poskytuje poradenskou, rehabilitační a terapeutickou službu obětem trestných činů. Nabízí i výcvikové kurzy psychologické sebeobrany. Psychologická sebeobrana má za úkol naučit potenciální oběti, jak se zbytečně nevystavovat zvýšenému riziku sekundárního napadení a v případě, že k němu přes veškeré snahy přeci jen dojde, jak se účinně útoku vlastními silami a přiměřenými prostředky ubránit.

7. SOCIÁLNÍ KONTROLA KRIMINALITY

„Sociální kontrola představuje ty prostředky, kterými společnost působí na chování lidí a dosahuje tak žádoucí společenské konformity chování svých členů.“
(Kuchta, Válková, 2005, s. 183)

Sociální kontrola je součástí všech procesů sociální integrace. Mezi prostředky sociální kontroly patří výchova, vzdělávání, morálka, systém právních norem i právo trestní.

Sociální kontrola je vykonávána formálně a neformálně. Formální sociální kontrola je realizována vnější kontrolou chování členů společnosti a vykonávají ji instituce k tomu určené, mezi které patří např. škola, policie, úřady nebo soudy. Působení formální sociální kontroly je značně omezené, jelikož je zaměřeno na společnost v jejím globálu nikoliv na jednotlivce individuálně. Neformální sociální kontrola má pro jedince daleko větší význam, protože využívá emocionální a hodnotové složky a získává tak možnost širšího působení. Jde o kontrolu neinstitucionalizovanou, založenou na sociální blízkosti členů skupiny a proto nevyužívá donucovacích sankcí. Neformální sociální kontrolu spontánně provádí členové ve skupině, v níž se vzájemně znají, takové skupiny tvoří primárně rodina, sekundárně přátelé, spolupracovníci, sousedé, vrstevníci nebo spolužáci.

Sociální kontrola nemusí být na jedince zaměřena jen zvenčí. I vnitřní přesvědčení o dobru a zlu představuje určitou osobní sociální kontrolu. Interní sociální kontrola zabraňuje vlastnímu selhání v oblasti prosociálního jednání. Důvodů, proč normy dané společnosti dodržujeme, může být několik, ale všechny souvisí s našimi vnitřními pocity. Pravidla například dodržujeme, protože je to pro nás výhodnější než jejich porušování, jiným důvodem může být obava z následného trestu nebo jen nechceme ublížit svým činem blízkému okolí. Avšak nejdůležitější a všem nadřazený důvod k dodržování pravidel je zakotven v naší mysli a souvisí s mravní a právní interiorizací. Během života si v rámci sociálního učení vytváříme naše vnitřní pravidla, která pro nás mají zásadní význam a s nimiž se ztotožňujeme. Aniž bychom si toho byli vědomi, naše osobnost prošla transformací od znalosti normy a práva k právnímu povědomí.

Vysoká úroveň právního vědomí nám tak nedovoluje porušovat zákony státu a proto je velmi důležitá pro prevenci kriminality.

Kontrola kriminality má za úkol mapovat současný stav kriminality, v rámci dostupných možností omezovat počet kriminálních činů a udržovat celkovou kriminalitu na společensky akceptovatelné úrovni. Význam sociální kontroly spatřujeme převážně v její preventivní a ochranné funkci.

Kuchta (2005) uvádí dvě strategie, na jejichž základě je kontrola kriminality realizována:

- 1) **strategie represivní** zahrnuje všechny prostředky trestního práva
- 2) **strategie preventivní** je orientována na předcházení vzniku trestné činnosti

Represivní strategie je jednou ze součástí ochrany společnosti. Nejen, že zahrnuje sankční postih dle trestního práva, ale pachatele za jeho čin také společensky odsuzuje. Každá společnost má svá pravidla a normy, která představují určitý zákonný i morální závazek, jehož je nutno dodržovat. V případě, že je tento závazek společenských pravidel hrubě porušen, jedná se o neakceptovatelný jev ohrožující všechny členy společnosti a v rámci bezpečnosti je proto nutné na takový jev patřičně reagovat, spravedlivě ho odsoudit a potrestat.

Potrestání jedinců, kteří spáchali protiprávní čin, je přirozenou reakcí společnosti, která se cítí být činem ohrožena a dostupnými prostředky se chrání před nebezpečím dalších trestných činů. Trest je právní reakcí na trestný čin a představuje odplatu, vyrovnání za spáchaný hřích, preventivně chrání společnost a její členy a jeho cílem není jen odklonit pachatele od opětovného kriminálního jednání, ale odradit i jiné potenciální hříšníky. Trest se stává účinným pouze tehdy, způsobí-li pachateli dostatečně stejnou újmu, jaká byla způsobena jeho oběti. Během odpykávání trestu musí být odsouzenému poskytnuta taková individuální, odborná péče, která bude odsouzeného pozitivně ovlivňovat a v co největší možné míře odstraní příčiny závadového jednání, aby se opětovně trestné činnosti v budoucnu již nedopouštěl.

Kuchta (2005) říká, že trest je prostředek k dosažení cílů trestního práva a jeho užitím, ve shodě s právním vědomím občanů, je zpětně docíleno upevňování právního vědomí.

Večeřa (2010, s. 114) uvádí vnitřní strukturu právního vědomí, která obsahuje jak složku poznávací, tak složku hodnotící:

- *Právní vědomí **de lege lata** – projevuje se jako znalost práva ve formě představ a informací o konkrétním právním systému a poznatků o faktickém právním (resp. protiprávním) jednání lidí na základě daného právního systému,*
- *Právní vědomí **de lege ferenda** – projevuje se ve formě emocionálních a racionálních hodnotících soudů, postojů, pocitů, emocí, nálad, představ a idejí v dimenzích správné – nesprávné právo, spravedlivé, nespravedlivé právo, dobré – zlé právo apod. Ve svém konečném důsledku pak tato oblast právního vědomí směřuje ke tvorbě práva.*

Je jasné, že znalost práva nedává jedinci nutnost právo dodržovat. Večeřa (2010) ze své zkušenosti tvrdí, že recidivisté, kteří páchají trestnou činnost opakovaně, se často dokonale vyznají v trestním právu a trestní právo se zájmem studují. Oproti tomu, jedinci, kteří se o trestní právo nezajímají a mají o něm nižší úroveň znalostí, se kriminální činnosti dopouštějí ve velmi malé míře.

Večeřa (2010, s. 126) uvádí: ... *“znalost práva není ani nutnou ani dostatečnou podmínkou pro dodržování práva.”*

A jak jsou na tom s právním vědomím děti, které čeká výstup ze základního vzdělávání, jsou trestně odpovědné a, jak se říká, stojí jednou nohou v dospělosti? Bude jejich právní vědomí na přijatelné úrovni? Jsou děti ztotožněny s normou a respektují ji, protože musí nebo protože u nich došlo, k jejímu zvnitřnění a normy společnosti dodržovat chtějí?

Následující praktická část se touto problematikou zabývá. Nejen, že daný průzkum bude zjišťovat stávající úroveň právního vědomí dětí 9. tříd základních škol,

ale je zaměřen i na úroveň právního vědomí dětí, které navštěvují 9. třídy základních škol praktických a jsou tedy zdravotně znevýhodněné v důsledku lehkého mentálního postižení. Otázkou, na níž v následující části bude zaměřen zájem, je, zda má mentální postižení za následek sníženou úroveň právního vědomí a je tedy pravděpodobnější očekávat případný výskyt delikventního chování u této skupiny dětí, či nikoliv. Může handicap vést k menšímu uvědomění správnosti? Mají děti s handicapem nižší míru zvnitřnění normy? To vše nám odhalí následující průzkumu.

PRAKTICKÁ ČÁST

8. CÍL PRŮZKUMU

Cílem průzkumu bylo zjistit, jaká je stávající úroveň právního vědomí žáků 9. tříd základních škol a základních škol praktických a vzájemně získaná statistická data porovnat. K výzkumu byl použit nereprezentativní vzorek složený ze tří běžných ZŠ a tří ZŠ praktických z okolí Plzeňského kraje. Školy byly předem telefonicky informovány o průzkumu a jeho účelu a s jejich souhlasem jim byl zaslán dotazník k vyplnění. Spolu s dotazníkem byl zaslán průvodní dopis s žádostí a pokyny, jak mají být děti před dotazníkem poučeny a informovány o tom, že dotazník netestuje jejich znalosti, ale spontánnost a upřímnost odpovědí, podle vlastních pocitů a nejlepšího vědomí. Do obálky byl dále přiložen protokol o provedení průzkumu, kde školy vyplnily název zařízení a vyjádřili souhlas či nesouhlas s uvedením názvu zařízení v diplomové práci. Souhlasné stanovisko po navrácení obálek s vyplněnými dotazníky dali mimo jedné ZŠP všechny školy a jsou uvedeny níže.

Základní školy:

- ZŠ, Klatovy,
- ZŠ Karla Klostermanna, Železná Ruda,
- 25. ZŠ, Plzeň.

Základní školy praktické:

- ZŠ internátní, Blovice,
- ZŠ praktická, Domažlice,
- ZŠP, která si nepřála být uvedena.

8.1 Pracovní hypotézy

H1 Předpokládá se, že úroveň právního vědomí všech žáků 9. tříd bude uspokojivé.

H2 Předpokládá se, že děti z běžných základních škol budou mít vyšší úroveň právního vědomí, než děti ze základních škol praktických.

H3 Předpokládá se, že žáci 9 tříd ZŠ i ZŠP, budou vědět, od kolika let jsou trestně odpovědní.

8.2 Použité metody

Průzkum byl proveden pomocí dotazníkového šetření. Užitý dotazník se nalézá v příloze (viz. příloha A). Jde tedy o průzkum kvantitativní pro zjištění statistických hodnot. Pomocí dotazníku zjišťujeme významné údaje o názorech jedince, o jeho osobnosti a vnitřních postojích k dané problematice. V tomto případě byl dotazník zadán jednotlivcům v písemné formě, žáci si sami přečetli otázky a samostatně na ně odpovídali. Jak již bylo výše uvedeno, školy s vyplněním dotazníku předem souhlasily a ze dvou praktických škol se v obálce dokonce vrátil i dopis s obdivem, jak jsou otázky zajímavým způsobem definované a s prosbou o konečné výsledky průzkumu.

Dotazník byla nejvhodnější metoda vzhledem k množství informací, které práce potřebovala získat a času, který měla práce k dispozici. Dotazník obsahoval 14 otázek, z nichž 13 bylo zaměřeno přímo na průzkum právního vědomí a 14. z nich byla položena pro účel hypotézy č.3.

Dotazník obsahoval otázky uzavřené a úkolem dětí bylo vybrat jednu z možností, která jim byla nejbližší. Protože zkoumaná oblast vyžadovala určitý typ výběru odpovědí, byly uzavřené odpovědi formulovány jako stupnice od úplné neznalosti normy až po plné právní vědomí. Uzavřené odpovědi byly v dotazníku záměrně přeházeny, aby nedocházelo k navádění v rámci posloupnosti a z tohoto důvodu bylo upuštěno i od jejich číslování.

Počet odeslaných dotazníků bylo 140, zpět se vrátilo 101 dotazníků, tedy návratnost byla 72%. Po shromáždění vyplněných dotazníků byla provedena kvalitativní analýza a kvantifikace. Byla použita metoda matematicko-statistická.

8.3 Charakteristika souboru

Průzkumu se zúčastnilo celkem 6 škol. 3 základní školy a 3 základní školy praktické. Celkový počet dětí účastnících se průzkumu bylo 101, z nichž 76 bylo z běžných základních škol a 25 ze základních škol praktických.

Zkoumaná školská zařízení

Charakteristika ZŠ, Klatovy

Tato škola je od Plzně vzdálená 45 km. Škola patří mezi 3 největší školy v Klatovech a je umístěna ve středu města. V blízkosti školy se nachází i základní umělecká škola a škola jazyková. Areál školy sestává ze dvou historických budov, z nichž jedna byla v roce 1863 vystavěna pro potřeby městské školy a druhá z roku 1910 sloužila jako Okresní dům a od 50 let minulého století jako škola. Tato škola vyučuje podle ŠVP Škola pro všechny. Děti se speciálními vzdělávacími potřebami vzdělává formou individuální integrace. Škola je zapojena do projektu EU-peníze školám a díky těmto dotacím byly některé učebny vybaveny interaktivními tabulemi.

Charakteristika ZŠ Karla Klostermanna, Železná Ruda

Tato základní škola je vzdálená 82 km. od Plzně v kraji Šumava, proslulém celoroční turistikou. Název školy je odvozen od jména českého spisovatele a prozaika Karla Klostermanna. Škola byla založena v roce 1854. Tato škola je moderním objektem, odpovídajícím svou vybaveností náročnosti dnešního vzdělávání. Dětem nabízí široké spektrum mimoškolních aktivit a zájmových kroužků, do kterých se snaží zapojovat i rodiče. Díky těmto aktivitám se snaží předcházet rozvoji sociálně patologických jevů u mládeže. Od roku 2003 je součástí školy i škola mateřská.

Charakteristika 25. ZŠ, Plzeň

25. Základní škola je jednou ze škol nacházejících se ve městě Plzeň. Škola je svou vybaveností i orientací na žáka na velmi vysoké úrovni, její ŠVP „Škola Fair Play“ je zaměřen na rozvoj talentu a nadání žáků v širokém spektru. Škola nabízí výuku anglického jazyka od prvního ročníku a rozšířenou výuku v oblasti tělesné, hudební

a výtvarné výchovy. Žáci 5. až 9. tříd mají v rámci samosprávy zřízen školní parlament. Součástí školy je školní družina, školní klub a několik zájmových kroužků.

Charakteristika ZŠ internátní Blovice

Základní škola internátní sídlí v budově z roku 1952, která se nachází ve městě Blovice vzdáleném 26 km. od centra Plzně. Škola se specializuje na vzdělávání dětí s poruchami školních dovedností a lehkou a střední mentální retardací. Zařízení disponuje internátem s kapacitou 23 lůžek. Škola postrádá svou vybaveností potřeby moderní školy, chybí tělocvična i specializované učebny pro pracovní vyučování, či výtvarnou a hudební výchovu. I tato škola je zapojena do projektu EU-peníze školám, pro využití dotací na materiální vybavení školy, jako jsou multimediální tabule či projektory.

Charakteristika ZŠ praktické, Domažlice

ZŠ praktická se nachází 55 km. od Plzně, ve městě Domažlice v areálu ZŠ Msgre. B. Staška. Areál školy je rozdělen na pět pavilonů. Pavilony pro I. a II. stupeň ZŠ, pavilon s tělocvičnou, pavilon pro mimoškolní výchovu a již zmíněný pavilon Základní školy praktické. Škola se důsledně zaměřuje na prevenci sociálně patologických jevů svých žáků. Z tohoto důvodu má vypracován preventivní program rizikového chování, na jehož základě nabízí i mnoho mimoškolních aktivit a do výuky zařazuje témata vedoucí k etické a právní výchově a zdravému životnímu stylu. Děti se účastní koncertů, divadelních akcí, navštěvují výstavy a účastní se literárních, výtvarných a sportovních soutěží mezi školami. ZŠ praktická spolupracuje se SVP v Domažlicích.

8.4 Analýza dat

Pro lepší orientaci, přehled a porovnání výsledků jsou v analýze využity tabulky a grafy.

Pro účel vyhodnocení jsou v tabulkách a grafech uzavřené odpovědi na položené otázky z dotazníku srovnány vzestupně od úplné neznalosti normy až po právní vědomí. Odpovědi, které jsou považovány za právní vědomí, jsou v tabulkách umístěny vždy nahoře jako první, zatímco odpovědi pro neznalost normy jsou umístěny v tabulkách

dole jako poslední. K celkovému vyhodnocení úrovně právního vědomí všech zkoumaných dětí byl užit bodovací systém odpovědí a získané body byly převedeny do procentuelní podoby. Odpověď představující právní vědomí, v tabulce odpověď nahoře, byla ohodnocena 2 body, odpověď pro znalost normy, v tabulce odpověď uprostřed, byla ohodnocena 1 bodem a odpověď pro úplnou neznalost normy, v tabulce odpověď dole, byla ohodnocena 0 body. Získaný počet bodů se sečetl a v konečném výsledku je procentuelně vyjádřen v tabulce č. 15.

Hlavní roli při výchově k respektování norem a práva státu hraje rodina. To, jak rodina v globálu působí, jak k sobě její členové vzájemně přistupují, jak se k sobě chovají a jak její dospělí členové sami normy respektují, představuje pro dítě učení příkladem. Z toho plyne další důležitý jev pro výchovu k právnímu vědomí, a tím je fakt, že děti jsou schopny vnímat své rodiče, jako rádce a učitele v životě a jsou přesvědčeny je spontánně poslouchat a následně jejich rady přijímat a respektovat v rámci lásky, kterou k rodičům cítí.

Otázka č. 1 je záměrně zaměřena na vztah k rodičům. Jak děti vlastně vnímají své rodiče? Chtějí je poslouchat a za jakým účelem je poslouchají?

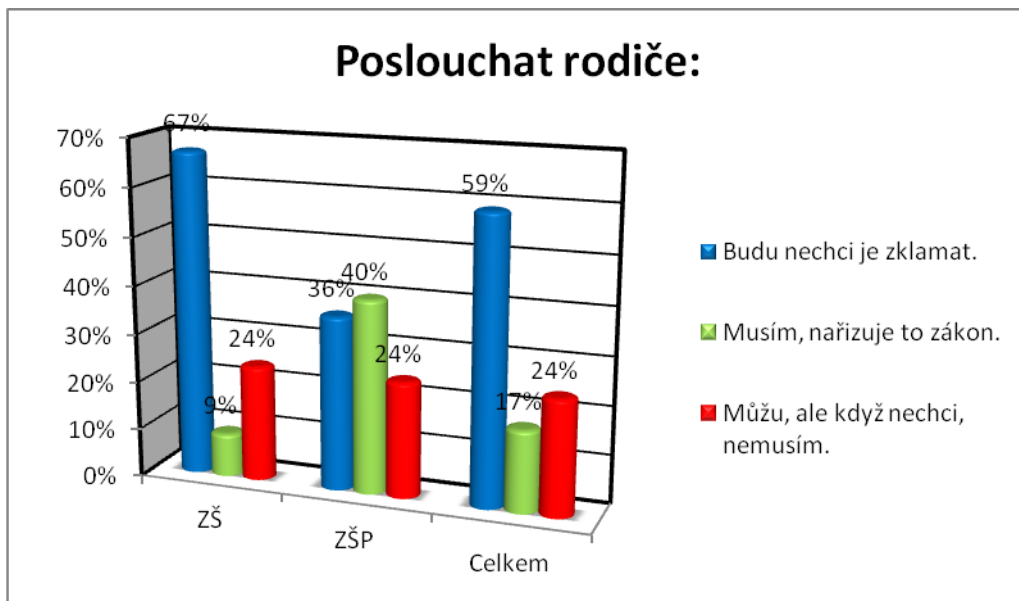
Otázka č. 1 Poslouchat rodiče

Tabulka č. 1: Poslouchání rodičů

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Budu, nechci je zklamat.</i>	51	67%	9	36%	60	59%
<i>Musím, nařizuje to zákon (zákon o rodině).</i>	7	9%	10	40%	17	17%
<i>Můžu, ale když nechci, nemusím.</i>	18	24%	6	24%	24	24%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 1: Poslouchání rodičů

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z celkového výsledku vyplívá, že děti by nejvíce poslouchali rodiče, protože jim na nich záleží a nechtějí je svým nevhodným chováním zklamat. Tato odpověď představuje právní vědomí a je zastoupena v 59%. Rozdílnost nalézáme při pohledu na obě skupiny zvlášť, kdy je pro děti ze ZŠ důležitější rodiče nezklamat v 67% a pro děti ze ZŠP jen v 36%. Děti ze ZŠP jsou mnohem více, v 40%, přesvědčeni o faktu, že své rodiče poslouchat musí, protože jim to nařizuje zákon. Odpověď představující znalost normy ovšem nezaručuje, že děti své rodiče opravdu poslouchat budou. Poslední odpověď představuje nejen nulové zvnitřnění dané normy, ale i nedostatečnou znalost normy. Tuto odpověď uvedly děti ze ZŠ i ZŠ praktických v 24%, což v poměru k výši jejich právního vědomí je zanedbatelné.

Aby byla zachována funkčnost celého státu, nedocházelo v něm k delikventnímu a kriminálnímu jednání a vzájemnému poškozování osob, je potřeba, aby všichni jeho občané, respektovali státem dané zákony a normy společnosti. Žáci 9. tříd brzy budou a někteří z nich již jsou trestně odpovědní, protože dosáhli věkové hranice 15 let a očekává se od nich, že normy budou znát a dodržovat je. Vědí žáci, zda jsou povinni dodržovat zákon?

Otázka č. 2 se proto týká dodržování zákona. Jsou děti ochotny dodržovat zákon? Dodržují zákon, protože chtějí nebo protože musí?

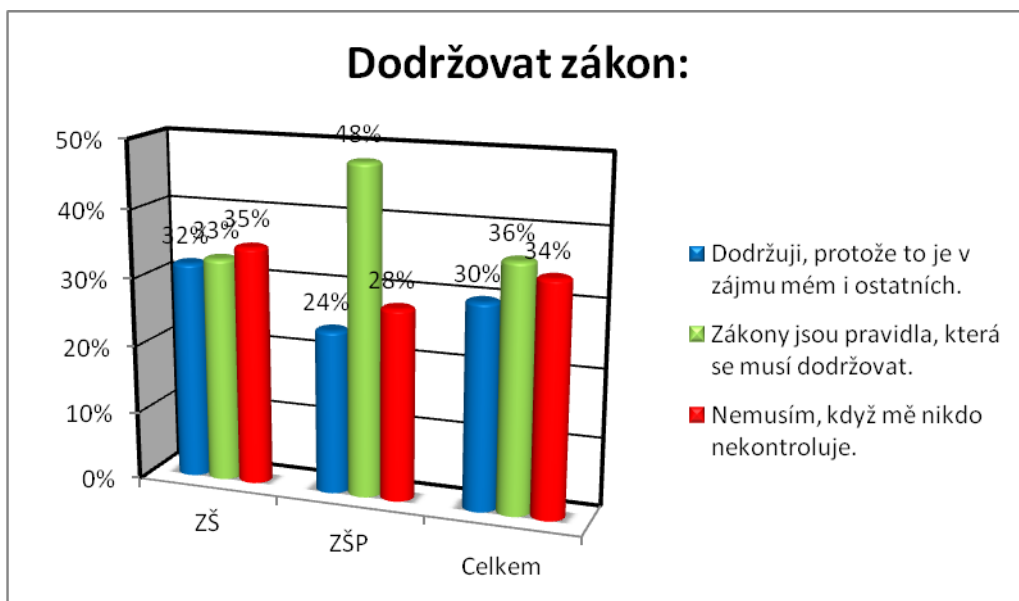
Otázka č. 2: Dodržovat zákon

Tabulka č. 2: Dodržování zákona

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Dodržuji, protože to je v zájmu mém i ostatních.</i>	24	32%	6	24%	30	30%
<i>Zákony jsou pravidla, která se musí dodržovat.</i>	25	35%	12	48%	37	34%
<i>Nemusím, když mě nikdo nekontroluje</i>	27	33%	7	28%	34	36%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 2: Dodržování zákona

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Na následujícím grafu vidíme, že celkové výsledky ukazují téměř procentuelní shodu všech odpovědí v rozmezí 30 – 36% žáků. 35% žáků ze ZŠ se přiklání k tomu, že zákony dodržovat nemusí, pokud je nikdo nekontroluje. Oproti tomu je dětem ze ZŠP bližší znalost normy a v 48% uvedly, že zákony se dodržovat musí. Dodržování zákonů v osobním zájmu i zájmu ostatních uvádí 32% respondentů ze ZŠ a 24% ze ZŠP.

Alkohol je považován za legální drogu. Stejně tak jako drogy nelegální zanechává jeho požívání následky nejen na fyzické stránce jedince, ale i na psychické stránce jeho osobnosti. Vzhledem k mým dosavadním pracovním zkušenostem z oblasti alkoholové závislosti, vím, co alkohol dokáže udělat s lidskou duší. A nejen to, z důvodu alkoholismu se rozpadají rodiny, jedinci se zadlužují, vzrůstá u nich agresivita a někteří z nich se v alkoholovém opojení dopouští i trestných činů, z nichž převážně jde o domácí násilí. Zajímavé je, že alkoholikům vlastně alkohol jako takový moc nechutná, jde tedy především o stav, který si alkoholem navozují.

Za zamyšlení stojí stoupající požívání alkoholu v kruhu mladistvých. Dnešní mládež má k alkoholu bohužel pozitivní vztah, víkendové zábavy bez alkoholu si ani nedovedou představit. Alkohol pro ně představuje zábavu, cítí se odvážaní, nemají zábrany, necítí stud a zvyšuje se jim sebevědomí. Žalostné je, že děti i mladiství převážně ví, že alkohol je pro ně dostupný až od 18ti-let, ale přesto jej konzumují. Problém je třeba spatřovat v nízké informovanosti mládeže o rizicích spojených s užíváním alkoholu a mládež pak alkohol vnímá jako pozitivní vybočení ze stereotypu všedního života.

Otázka č. 3 přináší pohled na problematiku pití alkoholu u mládeže. Jaký mají žáci 9. tříd vztah k alkoholu? Mají na konzumaci alkoholu negativní náhled nebo jen vědí, že by ho konzumovat neměli? Či jsou přesvědčeni o tom, že je pro ně konzumace alkoholu stejně legální jako pro dospělé?

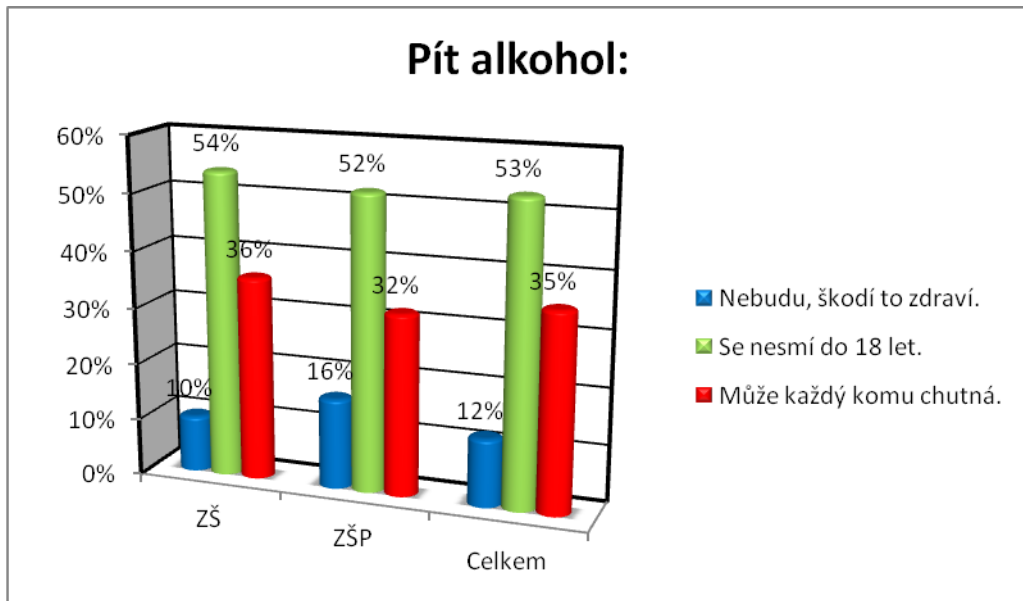
Otázka č. 3: Pít alkohol:

Tabulka č. 3: Pití alkoholu

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Nebudu, škodí to zdraví.</i>	8	10%	4	16%	12	12%
<i>Se nesmí do 18 let.</i>	41	54%	13	52%	54	53%
<i>Může každý komu chutná.</i>	27	36%	8	32%	35	35%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 3: Pití alkoholu

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Že se nesmí pít alkohol do 18 let, ví bezpečně nadpoloviční počet respondentů. Je zoufalé, že jen 10% žáků ZŠ a 16% žáků ZŠP by nepilo alkohol, protože to poškozuje zdraví a ve větším zastoupení si myslí, že alkohol může pít každý, na ZŠ si to myslí 36% dětí a na ZŠP 32% dětí.

Šikana je též velmi diskutovaným tématem a je nejrozšířenějším jevem u dětí školou povinných. Šikana vzniká v kolektivu, kde si silnější jedinec chce vybudovat své místo na úkor ponižování jiných. Terčem posměchu se stává ten, kdo se něčím odlišuje od ostatních a převážně se vyznačuje následujícími rysy: zrzavé vlasy, dioptrické brýle, obezita, handicap nebo naopak přehnaná aktivita a inteligence. Tací jsou v kolektivu méně oblíbení a ostatní si je za jejich odlišnosti dobírají.

Otázka č. 4 je zaměřena právě na oblast šikany. Je si zkoumaný soubor žáků vědom, jaké projevy má šikana? Dopouštěli by se šikany nebo je pro ně toto téma tabu? Co jim zbraňuje se šikany dopouštět, strach z trestu nebo vědomí, že nechtějí nikomu ubližovat?

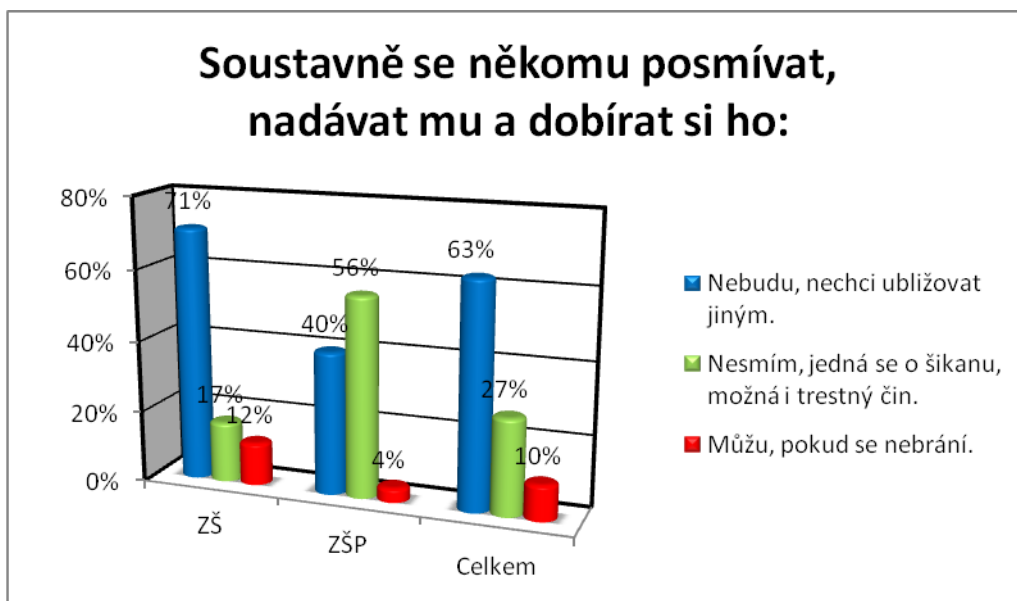
Otázka č. 4: Soustavně se někomu posmívat, nadávat mu a dobírat si ho:

Tabulka č. 4: Šikana

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Nebudu, nechci ubližovat jiným.</i>	54	71%	10	40%	64	63%
<i>Nesmím, jedná se o šikanu, možná i trestný čin.</i>	13	17%	14	56%	27	27%
<i>Můžu, pokud se nebrání.</i>	9	12%	1	4%	10	10%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 4: Šikana

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

V otázce zaměřené do oblasti šikany, uvedlo 63% z celkového počtu dětí, že by se šikany nedopustily, protože nemají potřebu někomu ubližovat. V porovnání jednotlivých škol se žáci ZŠ nechtějí šikany dopouštět v 71% a děti ze ZŠP jen v 40%. ZŠ má v tomto ohledu právní vědomí, kdežto ZŠP se více přiklání ke znalosti normy, kde v 56% označili odpověď, že šikanovat se nesmí, protože se jedná o možný trestný čin. Je potěšující, že pouze 10% s celkového počtu dětí označilo odpověď, že se mohou šikany dopouštět, pokud se dotyčný nebrání.

A co drogy? Pod pojmem droga se skrývá řada látek, které jsou určitým způsobem vpraveny do organismu. Drogy, jak je veřejnost zná, jsou látky, které fatálním způsobem poškozují lidský organismus a obraz jedince, který je na droze závislý si většina představí jako beznadějného feťáka, ležícího v opuštěné budově, který si šlehá do žíly heroin. Drog je ale mnoho druhů a již zmíněný alkohol mezi ně také patří, bohužel je ale považován za drogu měkkou a je legální. Důsledky užívání tvrdých drog, mezi které patří zmíněný heroin, jsou podobné jako u alkoholu, porušují psychickou i fyzickou stránku osobnosti a způsobují poruchy intelektu.

Mezi mládeží je nejrozšířenější drogou marihuana, pocházející z rostliny, s latinským názvem, Cannabis Sattiva. Jde o rostlinu, z níž se suší listy a palice a v rozdrceném stavu se kouří podobně jako cigarety. Navozuje halucinogenní účinek.

Otázkou č. 5 chceme zjistit, co dětem brání ve zneužívání drog. Jsou si vědomi zdravotních následků drog, a proto by se jim vyhnuli? Vyhýbají se drogám jen proto, že jim to někdo zakazuje nebo mají pocit, že si drogy může brát každý, kdo se k tomu rozhodne?

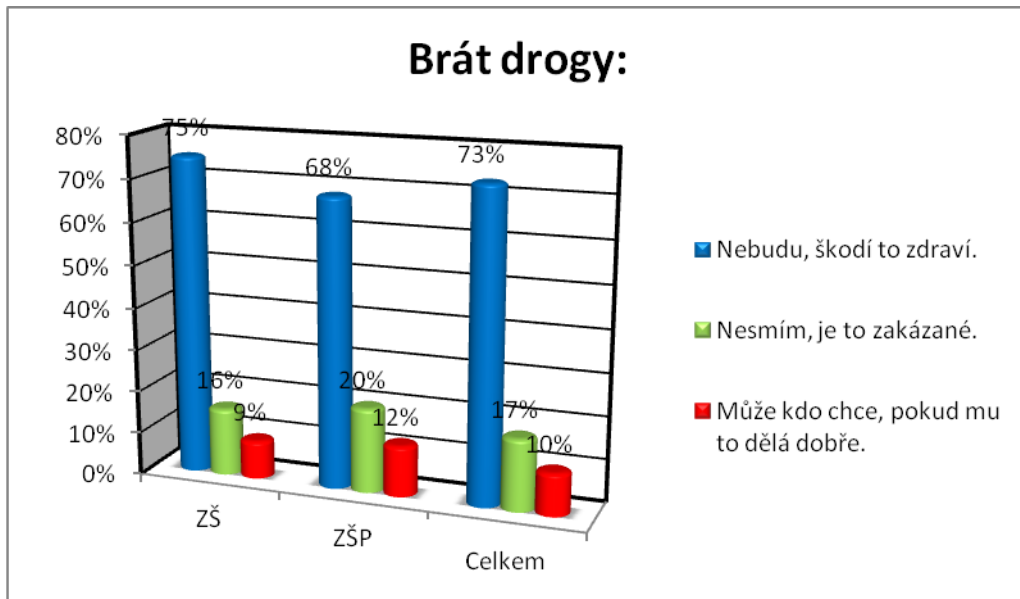
Otázka č. 5: Brát drogy:

Tabulka č. 5: Drogy

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Nebudu, škodí to zdraví.</i>	57	75%	17	68%	74	73%
<i>Nesmím, je to zakázané.</i>	12	16%	5	20%	17	17%
<i>Může kdo chce, pokud mu to dělá dobře.</i>	7	9%	3	12%	10	10%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 5: Drogy

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Na schématu je vidět, že se děti z 73% přiklání k názoru, že drogy brát nebudou z důvodu jejich škodlivosti, což je v celku potěšující sdělení. Vyšší právní vědomí mají v tomto případě děti ze ZŠ, ale od ZŠP pouze s 5% rozdílem, ten je tedy zanedbatelný. Pouze 10% dětí s celkového počtu uvádí, že drogy může brát, kdo chce.

Prodej cigaret osobám mladším 18ti let je zakázaný. Veřejnost je o tomto faktu informována ze všech sdělovacích prostředků téměř denně. I přesto se stává, že jsou dětem cigarety bez problémů prodány. Naprosto špatný příklad dávají svým dětem rodiče kuřáci. Nejen že před dítětem kouří a dítě, jak je známo chce své rodiče napodobovat a tak touží po tom, kouřit také, ale v některých případech ho posílají cigarety i koupit. Trafikantka, která rodiče určitě zná, tak dítěti cigarety bez potíží prodá. Jak známý je tento scénář.

Následující otázka se zabývá tématem prodeje cigaret dětem. Kolik dětí z 9. tříd si je vědomo, že prodej cigaret jim je zakázán do 18 let a kolik dětí by ani nenapadlo jít cigarety koupit, protože jim je kouření cigaret vzdálené a nemají důvod ani s kouřením začínat? A kolik dětí je přesvědčeno, že si cigarety mohou jít koupit, protože mají pozitivní zkušenost s jejich prodejem mladistvým?

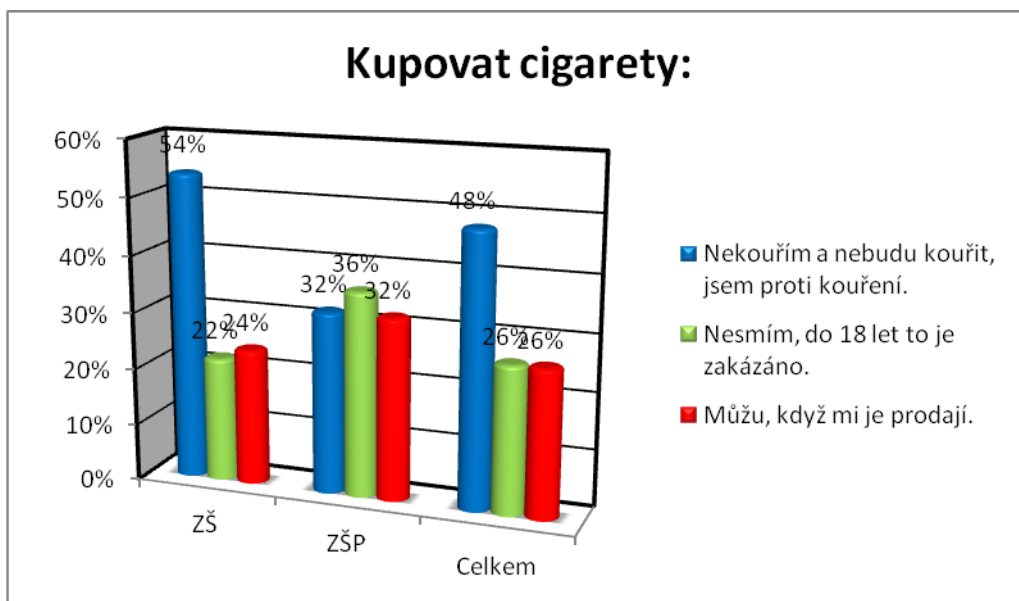
Otázka č. 6: Kupovat cigarety:

Tabulka č. 6: Cigarety

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Nekouřím a nebudu kouřit, jsem proti kouření.</i>	41	54%	8	32%	49	48%
<i>Nesmím, do 18 let to je zakázáno.</i>	17	22%	9	36%	26	26%
<i>Můžu, když mi je prodají.</i>	18	24%	8	32%	26	26%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 6: Cigarety

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Ke koupi cigaret se děti vyjádřili ve 48%, že nekouří a kouřit nebudou, tudíž nemají důvod cigarety kupovat. K odpovědi představující právní vědomí se v 54% přiklání děti ze ZŠ a děti ze ZŠP více zastupují v 36% znalost normy. Odpověď, že cigarety mohou kupovat, když jim je prodají, označilo 26% z celkového počtu dětí, což nemusí znamenat, že kouří, ale že je pro cigarety mohou posílat i rodiče, kuřáci.

Každá lidská bytost má v sobě zakotvenu vlastnost, pomáhat bližnímu. Bohužel v dnešní době jsme svědky bezohledného přístupu jednoho člověka k druhému. Žijeme si každý ve své ulitě, vzájemně si závidíme a jsme zaměřeni sami na sebe, než na pomoc druhým. Proč tomu tak je? Můžeme hledat vysvětlení i v teorii strachu. Strach z přenosu infekčních chorob, jakými je žloutenka typu C, nebo strach z přenosu smrtelných chorob, mezi které řadíme AIDS. Média nás masírují informacemi, že zachránce krvácejícího člověka u dopravní nehody, pak od něj něco podobného chytil, no nemůžeme pak utužovat morálku v pomoci bližnímu, když nás všude kolem přesvědčují, že poskytnutím pomoci ohrožujeme sami sebe. Nejznámější případ Michala Velíška, který chtěl pomoci bezbranné ženě a sám se stal obětí smrtelného zločinu. Když je veřejnost seznamována s takovými katastrofickými scénáři, je v lidech uměle potlačována vlastnost pomoci bližnímu a pokud se pak dostanou před volbu, zda pomoci, či ne, budou se dlouho rozmýšlet.

Jsou děti ochotny, poskytnou první pomoc z povinnosti nebo z přesvědčení, že někomu pomohou a budou mít dobrý pocit zachránce? Nebo by s chladným srdcem první pomoc v žádném případě neposkytli, protože nemají žádnou povinnost pomáhat někomu, koho neznají?

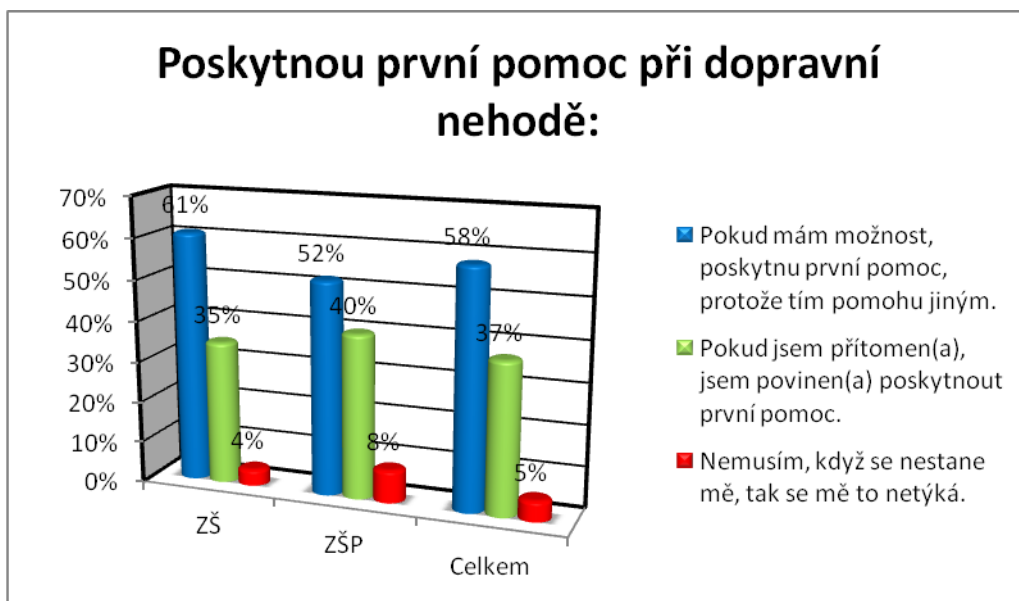
Otázka č. 7: Poskytnout první pomoc při dopravní nehodě:

Tabulka č. 7: První pomoc

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Pokud mám možnost, poskytnu první pomoc, protože tím pomohu jiným.</i>	46	61%	13	52%	59	58%
<i>Pokud jsem přítomen(a), jsem povinen(a) poskytnou první pomoc.</i>	27	35%	10	40%	37	37%
<i>Nemusím, když se nestane mě, tak se mě to netýká.</i>	3	4%	2	8%	5	5%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 7: První pomoc

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

První pomoc při dopravní nehodě by z důvodu pomoci bližnímu poskytlo 58% dětí s celkového počtu, dalších 37% by pomoc poskytlo, protože to považují za svou povinnost a zbylých 5% má pocit, že pokud nejsou přímými účastníky nehody, tak pomoc poskytnout nemusí. Děti ze ZŠ jsou na tom v oblasti právního vědomí lépe, z důvodu pomoci bližnímu by první pomoc poskytlo 61% dětí a v ZŠP 52% dětí.

Sprejerství. Oblíbená činnost mladistvých. Malovat a psát sprejem na cizí majetek, považují za určitý druh umění. A protože společnost je opět k této činnosti benevolentní, byly postaveny v některých velkých městech zdi pro pobavení mladých sprejerů a můžou na ně beztrestně malovat. Bohužel očekávání společnosti zapomnělo na jeden důležitý fakt. Mladým lidem nejde o to, jít si někam malovat jako ve školce s pastelkami, ale zažít u malování adrenalin. A adrenalin, je do těla vyplavován při riziku. Riziko spojené se strachem, že bude sprejer při zakázané činnosti chycen, je důvodem, proč malovat protizákonně. Sprejer pak získává od svých vrstevníků, o to větší uznání, kam svou malůvku umístil, respektive do jaké výšky nebo na nějakou památku. Nedávno jsem po cestě z Plzně zahlédla podpis psaný sprejem na dopravní značce umístěné nad roklí. První co mě napadlo, bylo: „Jak se tam ten blázen asi dostal?“ A o tom to celé je, o touze obdivu autora.

Uvědomují si děti, že psaní sprejem na cizí majetek je nazýváno sprejerstvím a že zákon takové jednání zakazuje? Nebo takového jednání nejsou schopny, protože jim to připadá nesprávné a cítí, že by ostatním svým jednáním přidělali práci? Či si myslí, že když nejsou při činu vidět, není důvod se ho nedopouštět?

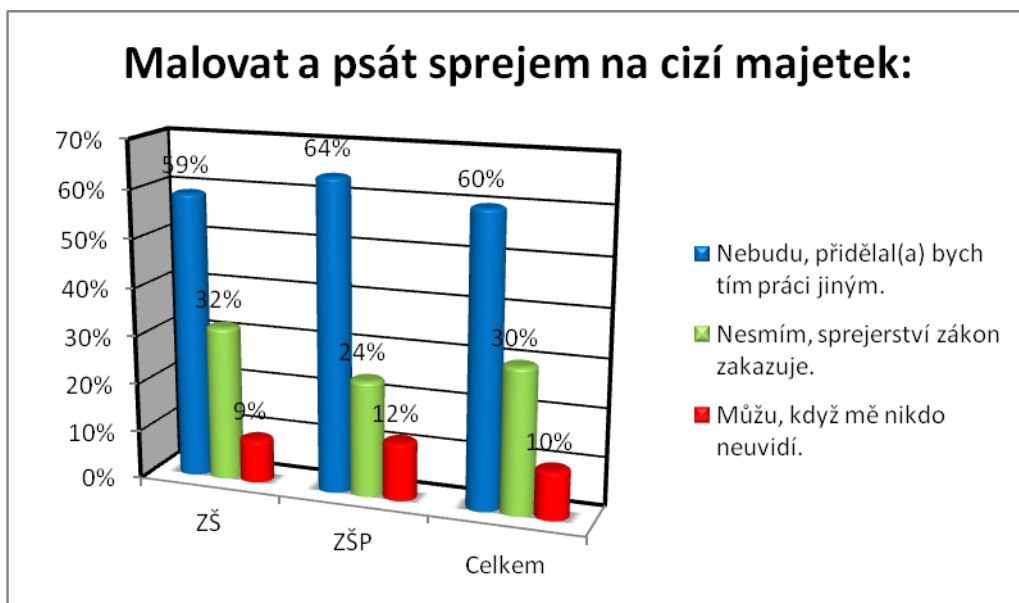
Otázka č. 8: Malovat a psát sprejem na cizí majetek:

Tabulka č. 8: Sprejerství

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Nebudu, přidělal(a) bych tím práci jiným.</i>	45	59%	16	64%	61	60%
<i>Nesmím, sprejerství zákon zakazuje.</i>	24	32%	6	24%	30	30%
<i>Můžu, když mě nikdo neuvidí.</i>	7	9%	3	12%	10	10%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 8: Sprejerství

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Poškozovat cizí majetek sprejováním by díky právnímu vědomí neudělalo 60% dětí z celkového počtu. Tento graf ukazuje, že vyšší právní vědomí mají děti ze ZŠP v zastoupení 64%, děti ze ZŠ označili danou odpověď v 59%. Rozdíl mezi ZŠ a ZŠP je ale jen 5%, což je zanedbatelné.

Každé dítě jistě někdy napadlo jít za školu. Otázkou je, zda se toho opravdu dopustilo. Pokud jde dítě jednou či dvakrát za školu, rozhodně se nemusí jednat o patologické záškoláctví, ovšem dobře to také není. Pokud jde dítě za školu z vlastní iniciativy a rodiče, pokud se to dozví, reagují výchovnou metodou a dítěti domluví, je více, než pravděpodobné, že se záškoláctví nebude opakovat. Pokud však rodiče nad záškoláctvím svého potomka mávnou rukou, popřípadě svého potomka ujistí, že předměty, o které ve škole přišel, stejně nebude v životě potřebovat, nevezme si z toho dítě žádné ponaučení a bude se záškoláctví dopouštět opakovaně, protože mu rodiče nevštěpují, jak důležité je vzdělání.

Je pro děti 9. tříd, základních škol vzdělání důležité nebo jsou si jen vědomi, že školní docházka je pro ně povinná, což jim ovšem nebrání dopouštět se záškoláctví? Nebo se budou přiklánět k názoru, že pokud jim na záškoláctví nikdo nepřijde, není důvod se ho nedopouštět?

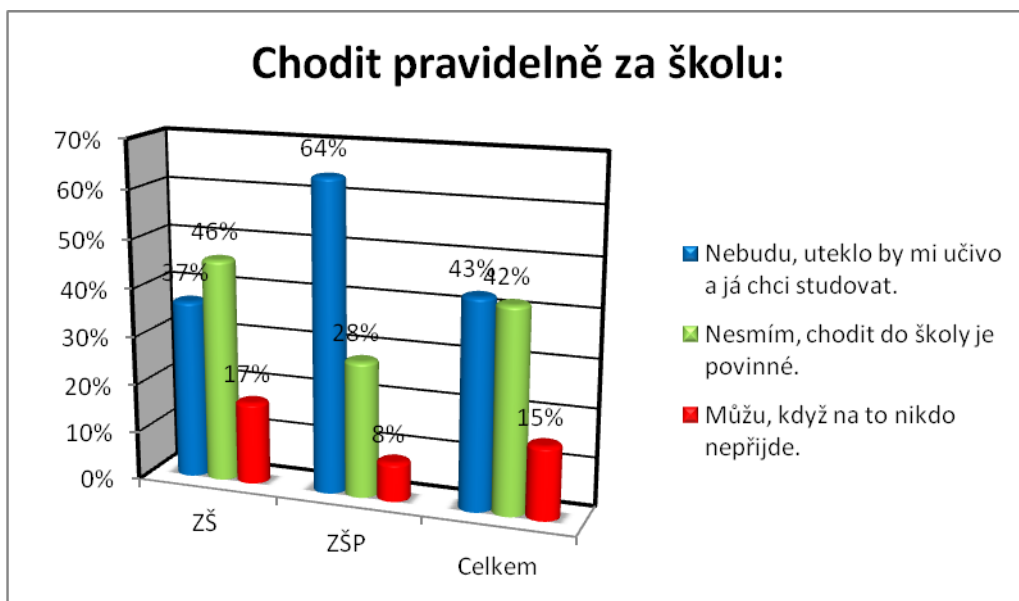
Otázka č. 9: Chodit pravidelně za školu:

Tabulka č. 9: Chození za školu

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Nebudu, uteklo by mi učivo a já chci studovat.</i>	28	37%	16	64%	44	43%
<i>Nesmím, chodit do školy je povinné.</i>	35	46%	7	28%	42	42%
<i>Můžu, když na to nikdo nepřijde.</i>	13	17%	2	8%	15	15%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 9: Chození za školu

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Za školu by nechodilo kvůli zameškané látce 43% dětí a kvůli tomu, že je to jejich povinnost 42% dětí, pouhých 15 procent uvádí, že za školu chodit můžou, pokud to nikdo nezjistí, čímž přiznávají, že jim nedělá problém za školu chodit a nepovažují to za nic špatného. ZŠP praktická má zde nadpočetní převahu, v oblasti právního vědomí, v 64%, oproti 37% dětí ze ZŠ. Děti ze ZŠ se přiklánějí k tomu, že do školy chodit musí, což nezaručuje, že do ní chodit budou.

Mládež je ze všech médií masírována materiálními hodnotami. Všude v reklamách jsou šťastné děti s úsměvem na tváři, mlsající lahodnou čokoládu Milka či Kinder vajíčko s bezva překvapením, které je z praktického hlediska stejně k ničemu. Bohužel děti touží vždy po všem, co vidí, bez ohledu na to, jak danou věc získají. Samozřejmě nemůžeme považovat za krádež, když 3leté dítě vezme z ruky čokoládu jinému dítěti, protože jeho mentální věk není na úrovni, kdy je schopno pochopit, že se to nedělá. Děti na základních školách už musí vědět, co se smí a co nesmí. Realita je v některých případech až zarážející, děti si ve školách vzájemně kradou boty a oblečení. V obchodech odcizují sladkosti a věci, které si z kapesného nemohou dovolit. Nemají žádné povědomí o následcích svého jednání, nemají svědomí, že svou krádeží působí jinému potíže.

Následující otázka nám objasní, jak děti z 9. tříd základních škol vnímají krádež. Jsou schopni se dopustit krádeže bez jakéhokoliv pocitu viny, pokud je nikdo nechytí? Vědí, že krást se nemá, protože to zakazuje zákon nebo by se krádeže nedopustily, protože mají dostatečné právní vědomí?

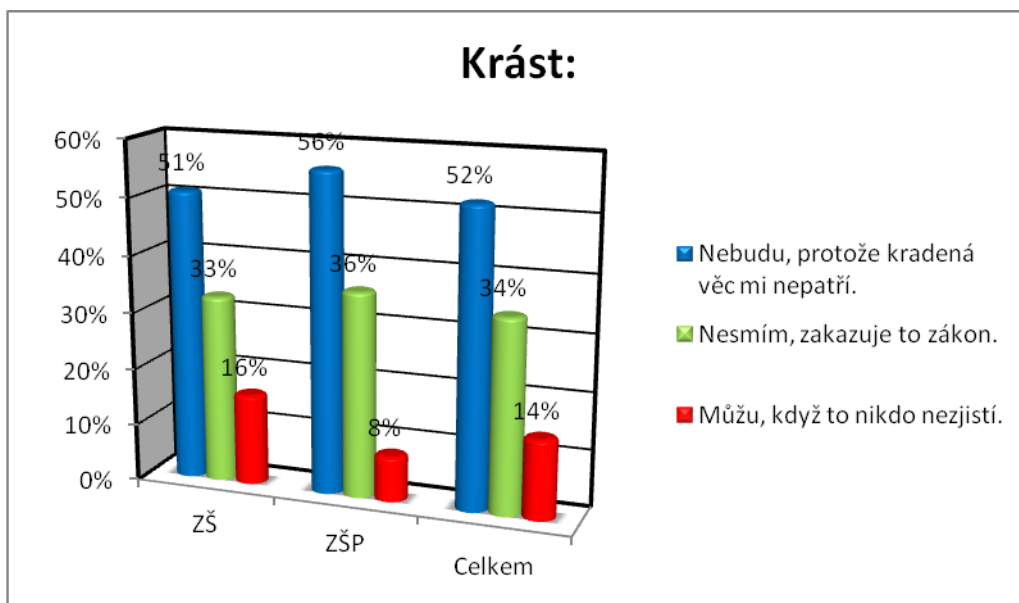
Otázka č. 10: Krást:

Tabulka č. 10: Krádež

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Nebudu, protože kradená věc mi nepatří.</i>	39	51%	14	56%	53	52%
<i>Nesmím, zakazuje to zákon.</i>	25	33%	9	36%	34	34%
<i>Můžu, když to nikdo nezjistí.</i>	12	16%	2	8%	14	14%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 10: Krádež

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

K odpovědi zastupující právní vědomí se přiklonilo 52% dětí z celkového počtu, 34% by se krádeže nedopustilo, protože ze zákona se krást nesmí a 14% dětí by se krádeže dopustilo za předpokladu, že by se na to nepřišlo. Děti ze ZŠP mají v této otázce vyšší právní vědomí, než děti ze ZŠ, ale pouze s rozdílem 4%.

Stahování dat z internetu je v poslední době diskutovaným tématem. Na internetu je možné zdarma stáhnout cokoli a věřím, že i my dospělí toho značně využíváme. Nemůžeme se pak divit, že děti nás v tom napodobují. Jsme si vůbec vědomi my sami, že stahovat hudbu, filmy a jiné soubory se nesmí? Věřím, že většina z nás ví, že se to nesmí, ale proč to nedělat, když je to tak snadné a dostupné. Proč platit za něco, co si můžu stáhnout zadarmo? Možná, že se najdou i tací, kteří jsou přesvědčeni, že stahování souborů je naprosto legální a ti představují rizikovou skupinu, která takový názor předává i svým dětem.

V dotazníku proto zazněla i otázka na tuto problematiku. Jsou si děti ze zkoumaného souboru vědomi, že se dopouští protiprávního jednání, když stahují hudbu, filmy, či jiné soubory z internetu nebo jsou přesvědčeni, že když to dělají všichni, tak se to vlastně dělat může? Překvapí nás odpovědi na tuto otázku a budou se děti přiklánět k variantě, že by nikdy nic podobného nestahovaly, protože jim to jejich právní vědomí nedovolí?

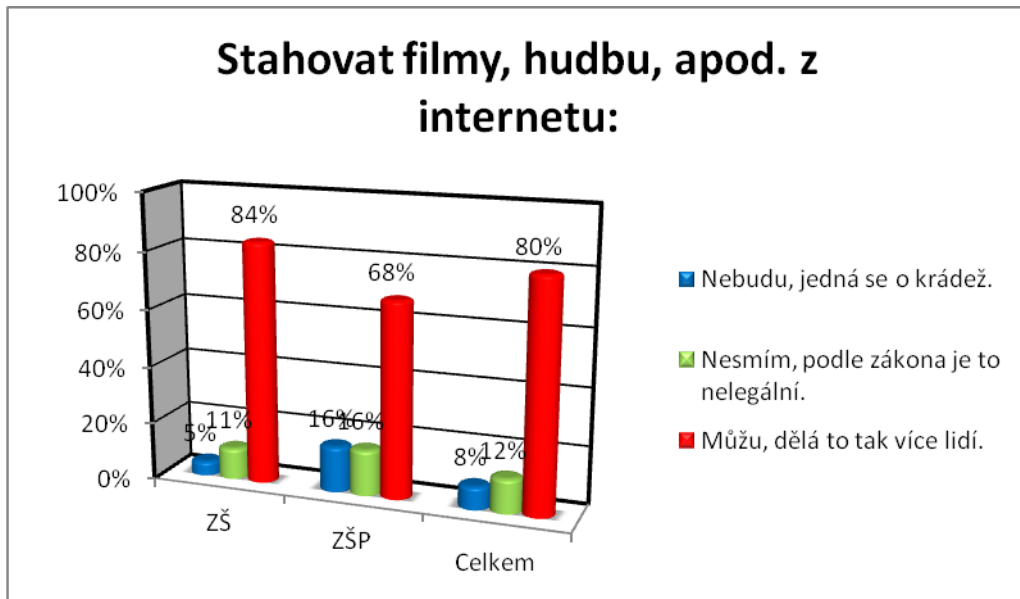
Otázka č. 11: Stahovat filmy, hudbu, apod. z internetu:

Tabulka č. 11: Stahování z internetu

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Nebudu, jedná se o krádež.</i>	4	5%	4	16%	8	8%
<i>Nesmím, podle zákona je to nelegální.</i>	8	11%	4	16%	12	12%
<i>Můžu, dělá to tak více lidí.</i>	64	84%	17	68%	81	80%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 11: Stahování z internetu

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Nejzajímavější poznatek přináší tento graf. I přesto, že doposud převládalo právní vědomí, na následujícím grafu vidíme, že pokud se jedná o stahování z internetu, jsou děti v nejvyšší míře přesvědčeny, že stahování z internetu je naprosto legální způsob získávání filmů, hudby a podobného obsahu. 80% dětí z celkového počtu má tak úplnou neznalost normy a myslí si, že obsah stahovat můžou, protože to vlastně dělají všichni. Nemají vůbec ponětí o tom, že se dopouští pirátství. Tím můžeme snadno zjistit, že i jejich rodiče tento způsob využívají a své děti nepoučili o tom, že se to vlastně nesmí. Pouhých 12% dětí ví, že se jedná o nelegální činnost a jen 10% dětí by nestahovalo, protože jde o krádež. V porovnání škol vede v neznalosti normy ZŠ s 84% a za nimi ZŠP s 68%. Znalost normy má na ZŠ jen 11% dětí a na ZŠP 16% dětí. Z internetu by z vlastního přesvědčení nestahovalo jen 5% dětí ze ZŠ a 16% dětí ze ZŠP. Výsledky u této otázky nepřivedli překvapující závěry, vzhledem k širokému využití internetové sítě se tyto výsledky daly předpokládat.

Automobil může řídit osoba starší 18ti let, která je držitelem řidičského oprávnění. Není však výjimkou, že za volant usedne i dítě, které rodičům vzalo klíčky od auta a napodobujíc jednoho z rodičů se vydalo na výlet či osoba, které je sice 18 let, ale nevlastní řidičské oprávnění a v pozici za volantem si neuvědomuje případná rizika svého jednání. Řidičské oprávnění totiž není jen cár papíru, díky, kterému můžeme legálně sednout za volant, a všichni ostatní účastníci provozu jsou pasé, ale říká, že jsme způsobilí a plně zodpovědní účastníci silničního provozu. Jsme si vědomi možných následků spojených s bezohlednou jízdou a uvědomujeme si, že usednutím za volant jsme odpovědní za život a to nejen svůj, ale za život svých pasažérů i všech ostatních, kteří po komunikaci jedou s námi. Taková plná odpovědnost a uvědomělost představuje právní vědomí a při jízdě autem je velmi důležitá, protože automobil je ve špatných rukách nabitou zbraní. I proto se dnes od uchazečů o řidičské oprávnění, vyžaduje i psychologický test, který zjistí i případnou psychopatickou osobnost.

Následující otázka tedy zjišťuje právní vědomí žáků 9. tříd základních škol a základních škol praktických v oblasti řízení automobilu. Jak odpověděli? Jsou si jen vědomi porušování zákona nebo cítí, že by se mohlo jejich jednáním přihodit něco jině osobě? Jsou snad přesvědčeni, že mohou auto řídit, pokud to budou umět? Kdo bude mít vyšší právní vědomí, žáci ZŠ nebo ZŠP?

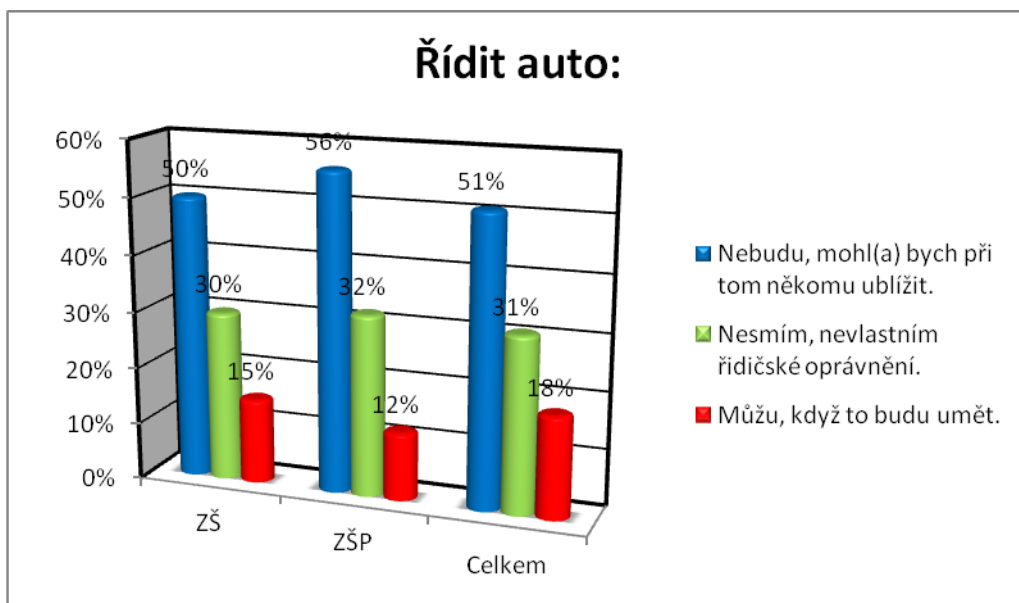
Otázka č. 12: Řídit auto:

Tabulka č. 12: Řízení auta

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Nebudu, mohl(a) bych při tom někomu ublížit.</i>	38	50%	14	56%	52	51%
<i>Nesmím, nevlastním řidičské oprávnění.</i>	23	30%	8	32%	31	31%
<i>Můžu, když to budu umět.</i>	15	20%	3	12%	18	18%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 12: Řízení auta

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z následujícího grafu je zřejmé, že děti se v nadpoloviční většině, tedy z 51% shodují, že by auto neřídily, protože uznávají, že to neumí a mohly by případně někomu ublížit. Vyšší právní vědomí prokázali ZŠP v zastoupení 56% nad ZŠ, které dosáhly 50%. Normu zná 31% dětí a žádnou znalost normy má 18% dětí z celkového počtu.

Poslední 13. položená otázka z dotazníku zjišťuje, zda jsou děti schopny jezdit autobusem tzv. na černo. Vědí děti, že cestovat autobusem bez zaplacení jízdného se nesmí, což neznamená, že to nikdy neudělaly nebo neudělají? Jsou právně uvědoměli a nikdy by se takového jednání nedopustily nebo neznají ani normu a jsou přesvědčeni, že autobusem na černo jezdit mohou, pokud je nikdo nechytí?

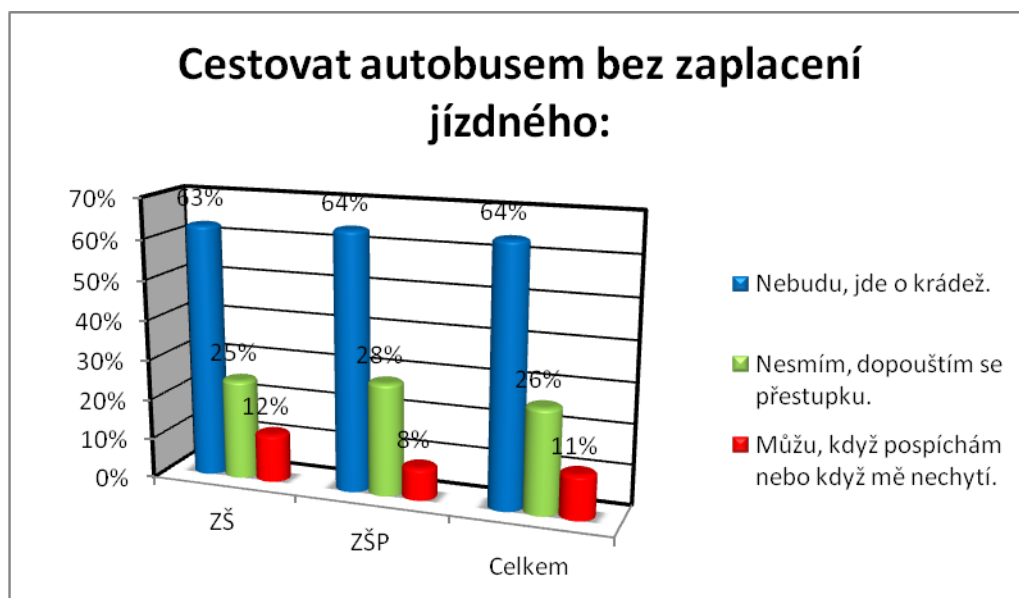
Otázka č. 13: Cestovat autobusem bez zaplacení jízdného:

Tabulka č. 13: Jízdné

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Nebudu, jde o krádež.</i>	48	63%	16	64%	64	63%
<i>Nesmím, dopouštím se přestupku.</i>	19	25%	7	28%	26	26%
<i>Můžu, když pospíchám nebo když mě nechytí.</i>	9	12%	2	8%	11	11%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 13: Jízdné

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Na grafu vidíme, že se opět všechny děti v 64% přiklání k odpovědi, že by autobusem bez zaplacení jízdného nejezdili, protože jsou si vědomi, že se jedná o krádež a ony se krádeže dopouštět nechtějí. Opět s nárůstem 1% mají vyšší právní vědomí děti ze ZŠP.

Otázka č. 14 se věnuje tématu, u něhož se předpokládá, že na něj děti bez větších problémů budou vědět odpovědět. Žáci 9. tříd jsou v rámci výuky občanské výchovy informováni o svých právech a povinnostech a měli by je tedy znát a vědět, kdy začíná jejich trestní odpovědnost. Jaký na to mají děti názor? Budou na tom lépe děti ze ZŠ nebo děti ze ZŠP? Mají děti pocit, že jsou beztrestné a že je na ně společnost krátká?

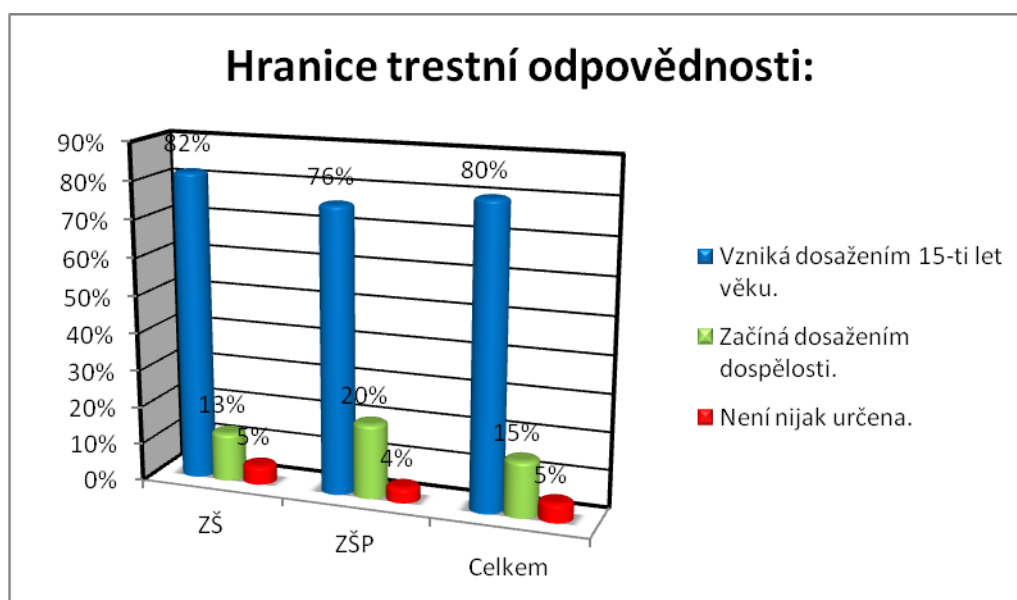
Otázka č. 14: Hranice trestní odpovědnosti:

Tabulka č. 14: Trestní odpovědnost mládeže

Odpovědi	ZŠ	%	ZŠP	%	celkem	%
<i>Není nijak určena.</i>	4	5%	1	4%	5	5%
<i>Vzniká dosažením 15-ti let věku.</i>	62	82%	19	76%	81	80%
<i>Začíná dosažením dospělosti.</i>	10	13%	5	20%	15	15%
Celkem	76	100%	25	100%	101	100%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 14: Trestní odpovědnost mládeže

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

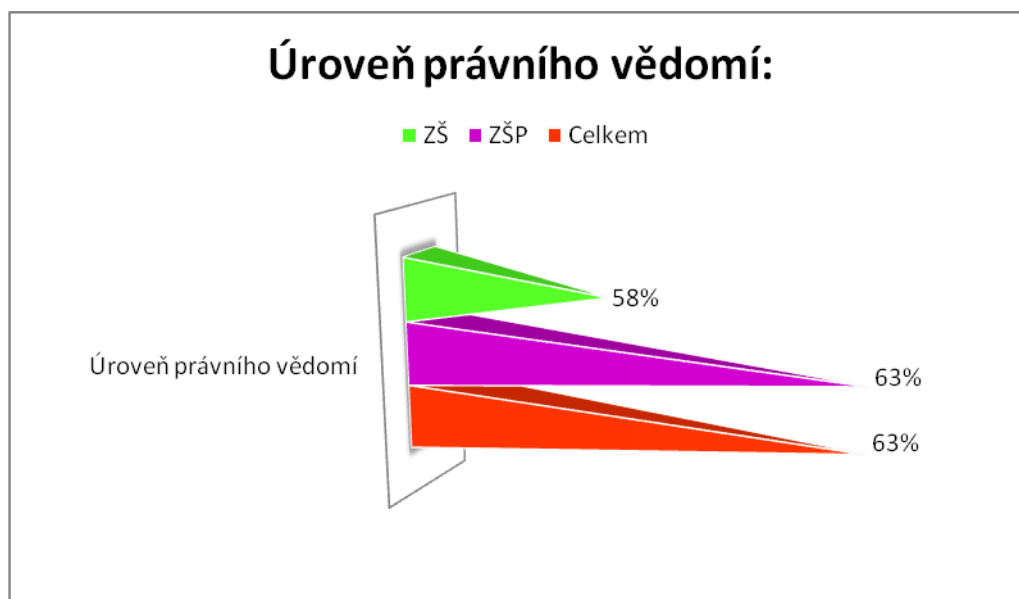
V grafu je vidět, že můj předpoklad byl správný. 80% všech dětí 9. tříd ví, že za své případné antisociální chování jsou právně odpovědné již dosažením 15-ti let věku

a mohou být tak trestně postižitelné. 15% si myslí, že jejich trestní odpovědnost začíná až dosažením dospělosti a 5% že trestní odpovědnost není nijak určena. V porovnání ZŠ se ZŠP je zřejmé, že děti ze ZŠ jsou si vědomi své trestní odpovědnosti od 15-ti let z 82% a děti ze ZŠP v 76%.

8.5 Dílčí závěry

Úroveň právního vědomí byla vyhodnocena pouze z 13 po sobě jdoucích otázek. Každá otázka, představující právní vědomí, byla obodována 2 body, otázka představující znalost normy byla ohodnocena 1 bodem a úplné neznalosti normy bylo přiděleno 0 bodů. Z celkového výpočtu byla získaná data zaznamenána do následujícího grafu a doplněna do tabulky na osu pro vyhodnocení. Otázka č.14 nebyla zahrnuta do hodnocení stupně právního vědomí, měla za úkol pouze zjistit, zda děti vůbec ví, že za své jednání odpovídají již v 15 letech.

Graf č. 15: Úroveň právního vědomí

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Tabulka č. 15: Vyhodnocení úrovně právního vědomí zkoumaného souboru

0%	10%	20%	30%	40%	50%	60%	70%	80%	100%
Úplná neznalost normy.		Neuspokojivá znalost normy.		Znalost normy.		Uspokojivé právní vědomí.		Vysoká úroveň právního vědomí.	
				58% ZŠ		63% ZŠP			
						63% Celkem			

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z výše uvedeného grafu a tabulky vyplývá, že úroveň právního vědomí dětí z 9. tříd ZŠP je vyšší, než úroveň právního vědomí dětí z 9. tříd ZŠ. Tabulka představující osu byla procentuelně rozdělena od úplné neznalosti normy až po plné právní vědomí. Na základě dosažených bodů z dotazníku bylo zjištěno, že děti z 9. tříd ZŠP dosáhli uspokojivého právního vědomí (63%) a děti z 9. tříd ZŠ dosáhli na znalost normy (58%). A z celkového hodnocení právního vědomí vyplývá, že právní vědomí všech dětí dohromady je uspokojivé (63%).

H1 Předpokládá se, že úroveň právního vědomí všech žáků 9. tříd bude uspokojivé. **(Tato hypotéza se potvrdila)**

H2 Předpokládá se, že děti z běžných základních škol budou mít vyšší úroveň právního vědomí, než děti ze základních škol praktických. **(Tato hypotéza se nepotvrdila)**

H3 Předpokládá se, že žáci 9 tříd ZŠ i ZŠP budou vědět, od kolika let jsou trestně odpovědní. **(Tato hypotéza se potvrdila)**

Vyslovené hypotézy a jejich potvrzení a vyvrácení je průkazné v předchozích tabulkách a grafech.

ZÁVĚR

Práce se zabývala kriminalitou a delikvencí dětí a mládeže. Teoretická část upozornila na faktory, které mohou souviset se vznikem kriminálního jednání mládeže. Do těchto faktorů jsou řazeny nejen genetické dispozice, výchova v rodině, či negativní působení školního prostředí, ale také masivní vliv vrstevníků ve volném čase mládeže a neméně důležité vzrůstající násilí na televizních obrazovkách a v počítačových hrách. Dále práce uvedla charakteristické znaky delikvence mládeže, seznámila s trestně právní odpovědností mladistvých a upozornila na možnosti prevence kriminality.

Nejdůležitější součástí předcházení vzniku kriminálního jednání je rozvoj právního vědomí. Právní vědomí není jen to, co dítě ví, že se dělat nemá, ale především to, o čem je přesvědčeno, že rozhodně dělat nechce a nebude. Hodnotový systém je dítěti vštěpován od samého počátku života jeho rodinou, postupně i širokým okolím a hodnotovou orientací celé společnosti. Dítě na základě učení se hodnotám, dojde do fáze, kdy jsou jeho naučené hodnoty zvnitřněny do podvědomí. V této fázi záleží na tom, jaké hodnoty byly dítěti reflektovány a s jakými se ztotožnilo. Hodnotová orientace má proto zásadní význam v rozvoji právního vědomí. Práce proto poukázala i na problematiku dnešní konzumní společnosti, která svým vlivem zaměňuje tradiční hodnoty za negativně působící hodnoty materiální.

V praktické části bylo cílem studie získat informace o současném stavu právního vědomí dětí 9. tříd ZŠ a ZŠP, vzájemně získaná data porovnat a vyvrátit či potvrdit vyslovené hypotézy. Od žáků 9. tříd, jakožto od posledního ročníku základního vzdělávání, se očekává, že již budou mít právní vědomí rozvinuté, budou vědět, od kolika let se na ně vztahuje právní odpovědnost za vlastní chování, a budou mít vlastní názor na určitá témata. Dotazník proto obsahoval témata týkající se vztahu k rodičům, k alkoholu, drogám a šikaně, zjišťoval názory na dodržování zákona či jeho porušování v podobě sprejerství, krádeží a nelegálního stahování dat z internetu. Byl použit i dotaz na dodržování povinné školní docházky, cestování autobusem na černo, řízení automobilu bez řidičského oprávnění a poskytnutí první pomoci.

Z dosažených výsledků v praktické části diplomové práce vyplynulo, že právní vědomí žáků 9. tříd ZŠ a ZŠP je uspokojivé. Při porovnání výsledků ZŠ a ZŠP bylo zjištěno, že uspokojivé právní vědomí mají jen žáci 9. tříd ZŠP, kdežto žáci běžných ZŠ znají pouze normu, což nezaručuje budoucí absenci delikventního jednání. Výsledek

průzkumu tedy dokazuje, že žáci 9. tříd ZŠP mají vyšší právní vědomí než žáci 9. tříd běžných ZŠ a poukazuje na fakt, že nutná znalost normy neznamená právní vědomí a že i děti, u kterých by se čekala v rámci lehkých mentálních retardací neschopnost porozumět tomu, co se může a co nesmí, mají i bez znalosti právního řádu povědomí o tom, co je správné a co špatné a jejich vnitřní uvědomění jim zabraňuje se trestné činnosti dopouštět.

Průzkum by bylo jistě zajímavé opakovat s určitým časovým odstupem a zhodnotit, zda se situace zlepšila či zhoršila, ovšem jak je jasně prokazatelné, děti ze ZŠP budou i pro příště silnými soupeři.

A jaké z šetření plyne ponaučení? Přesto, že výsledky jsou uspokojivé, z celkového pohledu je stále co zlepšovat. A jak zajistit bezpečnější svět pro budoucí generace? Zaměřit se především na preventivní aktivity, protože ty nejen, že odkloní mladé lidi od páchaní trestných činů, ale jsou také pro stát méně finančně zatěžující. Do preventivních aktivit je nutné zapojit všechny, kteří s dětmi přichází do kontaktu, rodiče, pedagogy, orgány státní správy a organizace zajišťující volnočasové aktivity pro děti a zajistit jejich vzájemnou spolupráci.

Dále také apelovat na celou společnost, podporovat tradiční hodnoty, působit preventivně ve všech sférách, zapojit do preventivních aktivit i média, protože ta se stále více dostávají do středu zájmu. Nemusí prezentovat jen neštěstí, případy týrání a násilí, mohou poukázat na lidskou sounáležitost, na toleranci, vzájemný respekt a úctu.

Ve školách raději upouštět od pasivního poslouchání výkladu, co by se mělo a co nemělo, žáky to nezaujme a nevěnují pozornost tomu, co se jim říká, sami se zamysleme nad tím, jak by otrocké poslouchání zaujalo nás. Důležitější je názorná ukázka, do které se žáci aktivně zapojují. Do výuky občanské výchovy by se mohlo zavést více aktivní činnosti pro žáky, v nichž by se apelovalo na žádoucí chování. Žáci by si v hodinách mohli formou hry vyzkoušet, jak by se měli správně zachovat v určitých situacích a následně odůvodnit, proč tak učinili. Například proč pomoci bližnímu, proč neubližovat jiným, proč nepít a nekouřit, proč pustit staršího sednout, proč je špatné krást, proč je důležité dodržovat zákon apod.

Další průzkum může zjišťovat souvislosti, které se týkají příčin vyšší mravní a právní uvědomělosti dětí s lehkým mentálním postižením. Průzkum by mohl být

realizován formou rozhovorů s rodiči zdravotně znevýhodněných dětí, se zaměřením na zjišťování výchovných prvků v rodinách a k čemu rodiče své děti vedou. Na druhé straně pro porovnání navštívit i rodiny dětí bez handicapu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BOUŘKA, V. *Vybrané kapitoly z kriminologie*. ISBN 80-7042-259-9

ČERNÍKOVÁ, V. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha : Policejní akademie ČR, 2002. 1. vyd.

ČERVENKA, K., ČÍRTKOVÁ, A., EXNER, J., FILÍPKOVÁ, Z., HORECKÁ, A., KAFKA, A., KLEČKOVÁ, K., KVĚTENSKÁ, D., LABÁTH, V., MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A., MUSIL, L., ROZUM, J., ŘEZÁČ, P., TOMÁŠEK, J., VOJTOVÁ, V. *Perspektivy práce s delikventní mládeží. Sborník příspěvků z konference*. Brno : Tribun, 2011. 1. vyd. ISBN 978-80-260-0137-9

ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha : Eurounion s.r.o., 1998. 1. vyd. ISBN 80-85858-70-3

FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem : Univerzita J.E. Purkyně, 2006. 1. vyd. ISBN 80-70-44-722-9

HEŘMANSKÁ, D. *Psychologická analýza dětské predelikvence*. Hradec Králové : Gaudeamus, 1994. ISBN 80-70-41-097-3

KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. Praha : Victoria publishing a.s., 1995. 1. vyd. ISBN 80-7187-022-6

KUCHTA, J. – VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-813-4

MATOUŠEK, O. – MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha : Portál, 2011. 3. vyd. ISBN 978-80-7367-825-8

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha*. Praha : Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8

NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*. Liberec : Dialog, 2006. 1. vyd. ISBN 80-86761-45-2

NOVOTNÝ, O. – ZAPLETAL, J. A KOL. *Kriminologie*. Praha : Eurolex Bohemia, s.r.o., 2001. 1. vyd. ISBN 80-86432-08-4

ONDICOVÁ, M. *Prevenca kriminality*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-405-3

PEŠATOVÁ, I. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. Liberec : Technická univerzita, 2007. 1. vyd. ISBN 978-80-7372-291-3

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 2009. 4. vyd. ISBN 978-80-7367-503-5

SCHEINOST, M. *Kriminalita očima kriminologů*. Praha : Kufr, 2010. 1. vyd. ISBN 978-80-7338-096-0

SVATOŠ, R. *Základy kriminologie a prevence kriminality*. ISBN 978-80-86708-81-2

ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. – HRUŠÁKOVÁ, M. – ŠÁMALOVÁ, M. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Praha : C. H. Beck, 2011. 3. vyd. ISBN 978-80-7400-350-9

TOMÁŠEK, J. *Úvod do kriminologie – Jak studovat zločin*. Praha : Grada, 2010. 1. vyd. ISBN 978-80-247-2982-4

TYRLÍK, M. *Morální jednání*. Brno : Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3535-8, ISSN 1211-3034

URBANOVÁ, M. *System sociální kontroly a právo*. ISBN 80-86898-94-6

VACEK, P. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-051-1

VEČERKA, K. – HOLAS, J. *Úspěšnost preventivní práce*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001. 1. vyd. ISBN 80-86008-95-9

VEČEŘA, M. – URBANOVÁ, M. *Vybrané kapitoly ze sociologie a psychologie práva*. Praha : Tribun, 2010. 1. vyd. ISBN 978-80-210-5064-8

VITÁSKOVÁ, K. *Etopedie. Vybrané okruhy etopedické problematiky*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2005. ISBN 80-7368-123-4

VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon*. Olomouc : Votobia, 2005. ISBN 80-7220-245-6

VRÁBELOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávné aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-371-1

VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2001. 1. vyd. ISBN 80-244-0337-4

ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov : Aleš Čeněk s.r.o., 2002. 1. vyd. ISBN 80-86473-08-2

ZOUBKOVÁ, I. – CEJP, M. – MAREŠOVÁ, A. – MOULISOVÁ, M. – NIKL, J. – SCHEINOST, M. *Kriminologický slovník*. Plzeň : Aleš Čeněk s.r.o., 2011. ISBN 978-80-7380-312-4

SEZNAM TABULEK

Seznam tabulek:

TABULKA Č. 1: POSLOUCHÁNÍ RODIČŮ	51
TABULKA Č. 2: DODRŽOVÁNÍ ZÁKONA	53
TABULKA Č. 3: PITÍ ALKOHOLU	55
TABULKA Č. 4: ŠIKANA	57
TABULKA Č. 5: DROGY	59
TABULKA Č. 6: CIGARETY	61
TABULKA Č. 7: PRVNÍ POMOC	63
TABULKA Č. 8: SPREJERSTVÍ	65
TABULKA Č. 9: CHOZENÍ ZA ŠKOLU	67
TABULKA Č. 10: KRÁDEŽ	69
TABULKA Č. 11: STAHOVÁNÍ Z INTERNETU	71
TABULKA Č. 12: ŘÍZENÍ AUTA	73
TABULKA Č. 13: JÍZDNÉ	75
TABULKA Č. 14: TRESTNÍ ODPOVĚDNOST MLÁDEŽE	77
TABULKA Č. 15: ÚROVEŇ PRÁVNÍHO VĚDOMÍ	79

SEZNAM GRAFŮ

Seznam grafů

GRAF Č. 1: POSLOUCHÁNÍ RODIČŮ	52
GRAF Č. 2: DODRŽOVÁNÍ ZÁKONA	54
GRAF Č. 3: PITÍ ALKOHOLU	56
GRAF Č. 4: ŠIKANA	58
GRAF Č. 5: DROGY	60
GRAF Č. 6: CIGARETY	62
GRAF Č. 7: PRVNÍ POMOC	64
GRAF Č. 8: SPREJERSTVÍ	66
GRAF Č. 9: CHOZENÍ ZA ŠKOLU	68
GRAF Č. 10: KRÁDEŽ	70
GRAF Č. 11: STAHOVÁNÍ Z INTERNETU	72
GRAF Č. 12: ŘÍZENÍ AUTA	74
GRAF Č. 13: JÍZDNÉ	75
GRAF Č. 14: TRESTNÍ ODPOVĚDNOST MLÁDEŽE	77
GRAF Č. 15: ÚROVEŇ PRÁVNÍHO VĚDOMÍ	78

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A: Dotazník	I
---------------------------	---

Přílohy

PŘÍLOHA A: Dotazník

Prosím o vyplnění dotazníku. Zjištěné informace budou použity ve výzkumné části diplomové práce na téma: Kriminalita a delikvence dětí a mládeže.

DOTAZNÍK

- 1) Poslouchat rodiče
 - Budu, nechci je zklamat
 - Musím, nařizuje to zákon (Zákon o rodině)
 - Můžu, ale když nechci, nemusím
- 2) Dodržovat zákon
 - Dodržuji, protože to je v zájmu mém i ostatních
 - Nemusím, když mě nikdo nekontroluje
 - Zákony jsou pravidla, která se musí dodržovat
- 3) Pít alkohol
 - Se nesmí do 18 let
 - Může každý komu chutná
 - Nebudu, škodí to zdraví
- 4) Soustavně se někomu posmívat, nadávat mu a dobírat si ho
 - Nesmím, jedná se o šikanu, možná i trestný čin
 - Nebudu, nechci ubližovat jiným
 - Můžu, pokud se nebrání
- 5) Brát drogy
 - Nesmím, je to zakázané
 - Nebudu, škodí to zdraví
 - Může, kdo chce, pokud mu to dělá dobře
- 6) Kupovat cigarety
 - Můžu, když mi je prodají
 - Nesmím, do 18 let to je zakázáno
 - Nekouřím a nebudu kouřit, jsem proti kouření
- 7) Poskytnout první pomoc při dopravní nehodě
 - Nemusím, když se nestane mě, tak se mě to netýká
 - Pokud mám možnost, poskytnu první pomoc, protože tím pomohu jiným
 - Pokud jsem přítomen(a) jsem povinen(a) poskytnout první pomoc
- 8) Malovat a psát sprejem na cizí majetek
 - Nebudu, přidělal(a) bych tím práci jiným
 - Nesmím, sprejerství zákon zakazuje
 - Můžu, když mě nikdo neuvidí

- 9) Chodit pravidelně za školu
- Nesmím, chodit do školy je povinné
 - Můžu, když na to nikdo nepřijde
 - Nebudu, uteklo by mi učivo a já chci studovat
- 10) Krást
- Nebudu, protože kradená věc mi nepatří
 - Nesmím, zakazuje to zákon
 - Můžu, když to nikdo nezjistí
- 11) Stahovat filmy, hudbu, apod. z internetu
- Nebudu, jedná se o krádež
 - Můžu, dělá to tak více lidí
 - Nesmím, podle zákona je to nelegální
- 12) Řídit auto
- Nesmím, nevlastním řidičské oprávnění
 - Můžu, když to budu umět
 - Nebudu, mohl(a) bych při tom někomu ublížit
- 13) Cestovat autobusem bez zaplacení jízdného
- Můžu, když pospíchám nebo když mě nechytí
 - Nebudu, jde o krádež
 - Nesmím, dopouštím se přestupku
- 14) Hranice trestní odpovědnosti
- Není nijak určena
 - Vzniká dosažením 15-ti let věku
 - Začíná dosažením dospělosti

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jana Červená

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Kriminalita a delikvence dětí a mládeže

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 82

Celkový počet stran příloh: 2

Počet titulů literatury a pramenů: 30

Vedoucí práce: PaedDr. Toman Jan